

Hospodářské poznámky k válce roku 1914. *)

I. Hospodářské pozadí války.

Uvázla-li následkem války v řadě oborů tvorba vědecká, byla-li zastavena řada časopisů, zvláště technicko-odborných a vědeckých, nesmírně vzrostl zato počet publikací, jež se přímo či nepřímo dotýkají války. Avšak — především v Německu, nikoli v Rakousku — zcela nepochybně arci také v Anglii, Francii i v Americe, ale jejich literatura je nám prozatím zcela nepřístupná; také v tomto směru ukázala se a více než jinde závislost německého Rakouska na duševní produkci říšskoněmecké. Pokud vůbec se u nás o věci píše, jsou to předem úvahy, jak mají se po válce vytvořiti poměry vnitrorakouské, obchodněpolitický i státoprávní poměr k říši německé a pod. V českém písemnictví snad k nevelkému prospěchu a ovšem z tlaku situace naší národní i z censurních ohledů — censurní praxe, nehledě ani k Uhrám a Německu, i v Rakousku v Praze je přísnější nežli ve Vídni a na venku — málo je úvah o příčinách, doprovodech i možných následcích války; poměrně nejvíce místa jim věnují revue realistická »Naše Doba« a socialistická »Akademie«. Větší jest ruch přednáškový: universitní extense, České učení pro vědy politické, Osvětový svaz a j. přednáškové podniky přizpůsobily svá thémata valnou měrou době válečné.

I v říšskoněmecké literatuře většina válečných spisů je psána na rychlo, bez vědecké objektivnosti a s tendencemi i predsudky politickými, nemá tedy valné ceny. Jsou však mezi nimi též publikace vážné vědecké hodnoty od nejpřednějších vědeckých mužů dnešního Německa, a vidíme-li v jich čele Nestora německých národohospodářův, Adolfa Wagnera, který se v březnu t. r. dožije osmdesátky, jeho berlínského kolegu o málo mladšího Gustava Schmolera, hlavu německé historickoethické školy národo-

*) Chceme v řadě samostatných kapitol vyličiti pořadem hospodářské pozadí války, finanční výzbroj válčících mocností, peněžní poměry, dopravní prostředky za války, otázku zásobování a drahoty potravin, vliv války na průmysl a obchod i zaměstnanost dělnictva, konečně opatření států proti cizincům z nepřátelských zemí a otázku válečných zajatců.

hospodářské, i mnichovského proslulého národohospodáře Lujo Brentana, který 18. prosince t. r. dosáhne 75 let, alespoň s plamennými pery vstupovali na kolbiště v tomto »boji o existenci Německa« a o jeho prvenství politické i hospodářské mezi národy staré kultury evropské, nelze se ubrániti přesvědčení, že válka v Německu ovládla všechny mysli a že cení se za tak ohromnou událost historickou, jaká se neopakuje ani za tisíciletí.

Sledujeme-li pak tuto cennější literaturu německou, spatřujeme, že nynější válka posuzuje se v ní především jako zápas Německa s Anglií, že proti Anglii obrací se v první řadě nenávist v Německu, daleko méně již proti Rusku, kdežto Francie a dokonce již Belgie bývají druhdy posuzovány soustrastně jakožto oběti závistných úkladů Anglie a expansivních snah Ruska.

Němci ovšem sami mluví a doznávají, že jsou nenáviděni snad v celém světě kromě Rakouska a Turecka. Znám je starší výrok Moltkeův, že Němce nikdo nemá rád, císař Vilém právem několikrát mluvil o odpůrcích a také závistnících Pruska, v Německu vycházejí celé brožury o tematě »Proč nás nenávidí národové«, i střízlivý vratislavský a nyní berlínský národohospodář Julius Wolf, stejně jako vášnivý Wagner tvrdí, že u kolébky této války stála vedle lakoty především nenávist, a sice »i nenávist od muže k muži, ne pouze neurčité politické programy«. (Wolf.*)

Ve Francii panovala stará nenávist proti Němcům od jejich vítězství v roce 1870/1, jež prý byla jimi bezmezně vykořistěna nejen obrovskou válečnou kontribucí pěti miliard, nýbrž i odnětím Elsasko-Lotrinska, jichž Francie ani po více než lidský věk neoželela. Avšak Německo uložilo prý bohaté Francii poměrně mnohem menší kontribuci nežli Napoleon r. 1817 malému, chudému a slabému Prusku, kdyby prý Francie byla r. 1871 podobně zvítězila nad Německem, jako toto nad ní, byla by hleděla odniti Německu celý levý břeh Rýna, který přece již jednou, před 100

*) Doufáme, že snad bude lze také u nás volně pověditi, co otevřeně píše nejproslulejší němečtí učenci národohospodářští a jiní v Německu, z jichž spisů zde z opatrnosti vesměs čerpáme. (Adolf Wagner, *Gegen England*, 5. vydání, Berlín 1914; Julius Wolf, *Die Kriegszrechnung*, Berlín 1914; Arthur Dix, *Der Weltwirtschaftskrieg, seine Waffen und seine Ziele*, Lipsko 1914; K. v. Winterstetten, *Berlin-Bagdad, Neue Ziele mitteleuropäischer Politik*, 8. vydání, Mnichov 1914; Paul Rohrbach, *Der Krieg und die deutsche Politik*, Drážďany 1914; Karel Rathgen, *Deutschland, die Weltmächte und der Krieg*, Hamburk 1914; Hirschfeld, *Warum hassen uns die Völker*, 1914 a mn. j.) Viz i Masaryk, *Válka, Naše Doba*, 1914, str. 167 a násl.

lety, patřil k státnímu obvodu Francie, konečně v Metách a Štrasburce vzali prý si Němci jenom zpět to, co za malomoci staré říše německé bylo od ní odtrženo, co je ze čtyř pětín obýváno týmiž německými kmeny, které sídlí bezprostředně na východ, a co dle zkušeností posledních staletí bylo branou pro francouzské vpády do Německa.*) Vedle této myšlenky odvety však živí francouzskou zášť k Německu i obava před politicky sjednoceným Německem a jeho brannou mocí, která při mohutném populačním vzrůstání Německa a při naprosté populační stagnaci Francie vykazuje proti Francii vždy drtivější převahu, i konečně konkurenční závist pro daleko velkolepější hospodářský rozvoj, jež vykazuje od posledních 30—40 let Německo proti Francii.

Nešťastný dvou- a jednodětský systém, od století téměř již ve Francii zakořeněný — děti jsou tam již ne radostí a pýchou rodičů a pokračovateli v jejich práci i budoucnost národa, nýbrž jen jakýmsi »průkazem způsobilosti«, přirozené plodnosti, po jehož pokračování se netouží — při poměrně vysoké číslci úmrtnosti způsobil, že populační poměr Francie k Německu se ustavičně a vždy rapidněji zhoršuje.

Přesně čítáno měly na př. obyvatelstva v milionech hlav

	Francie	Německo	Předlitavsko
1820	29·87	26·20	13·96
1840	33·10	32·78	16·72
1860	35·81	37·74	18·85
1880	37·67	45·23	22·14
1890	38·34	49·43	23·89
1900	38·98	56·3	26·107
1910	39·60	64·93	28·56

Již v roce 1840 blížilo se tedy Německo, které před 100 lety stálo ještě o $3\frac{1}{2}$ milionu obyvatel za Francii, počtem obyvatelstva Francii, v r. 1860 je již skoro o 2 miliony předstihlo, mělo v r. 1900 obyvatelstva více o 18 milionů, čili bezmála o polovici, a roku 1910 již o $24\frac{1}{3}$ milionu. V Německu přirůstá obyvatelstva ročně okrouhle o 800.000 hlav, ve Francii přibýlo obyvatelstva za posledních 10 let úhrnem pouze o 620.000 hlav.

Klesání číslce porodové vykazuje Francie soustavně a nepřetržitě již od počátku století 19. Na 1000 obyv. připadalo živých novorozenců

	ve Francii		v Rakousku
1801—1810	322		—
1821—1830	308	1821—1825	400
1841—1850	274	1841—1845	336

*) Wagner, Gegen England, str. 3. 6.

	ve Francii		v Rakousku
1851—1870	261	1861—1865	398
1881—1890	239	1881—1885	393
1891—1900	221	1891—1895	384

Při tom je Francie zemí poměrně řídkce zalidněnou: připadalo tam na 1 km² v roce 1911 jen 73·8 obyvatel, kdežto v Německu r. 1910 plných 120 obyv., i v samotném Předlitavsku 95·2 (v Čechách 130·3 a na Moravě 118·0 obyv., v Uhrách 64·2 obyv.), v Itálii 120·9 a ve V. Británii dokonce 148 na 1 km².

Tento úžasně skrovný přírost obyvatelstva má však ohromné důsledky pro vojenskou i hospodářskou mohutnost Francie. Roční kontingent branců k odvodu se dostavujících se ve Francii ustavičně zmenšuje, aby se tudíž udržel potřebný mírový stav vojska, musí se tam odváděti i takoví branci, kteří v Německu jako prostředně schopní, slabí nebo nezcela zdraví mohou býti vyloučeni, a z toho plyne jednak celková lepší fysická jakost německého vojska, možnost kratší presenční služby vojenské i konečně menší kulturní a hospodářské újmy vojenstvím způsobené v Německu nežli ve Francii, protože v Německu vojsko reprezentuje jak menší, tak i fysicky mladší a tedy hospodářsky nikoli ještě nejvýznamnější kvotu mužského obyvatelstva.

Populační rozdílnosti mezi státy mají však i hospodářské účinky, které se rovněž projeví v nynější válce — vždyť bývá nazývána přímo světohospodářskou. Dorost není pouze, jako v dětském věku, hospodářským pasivem a břemenem, po neproduktivní výchově a přípravě dospěje dorost věku produktivního, a národ, který vychovává děti, zabezpečuje si tím i budoucí veliké hodnoty kulturní i budoucí miliardové hodnoty hospodářské. Čím výše stoupá zalidněnost země, tím více roste i produkce národní, a roste nadpoměrně, protože s pokrokem výrobní techniky i se vzrůstem kapitálovosti produkce stoupá i význam člověka pro výrobu národní, na jednoho člověka připadá a připadati bude vždy větší kvantum produkce a národ populačně klesající bude konečně upadati i hospodářsky, protože jeho národní produkce bude poměrně vždy menší, a bude-li snad úspory výchovou dětí nestrávené moci či vlastně musit uložit u jiných národů, zbohatnou jimi spíše tyto, protože se výrobou vždy více vytěží nežli rentněřstvím. Malý počet dětí ostatně přímo svádí k rentněřství, umožňuje předčasný hospodářský odpočinek, kdežto větší počet dětí donucuje k většímu hospodářskému napětí, k vytrvalosti a podnikavosti.

Člověk je však též kolonisátorem, a jenom ten národ bude v dalných osudech zeměkoule hráti vynikající úlohu, kterému se podaří zaujmouti veliké kusy jejího povrchu. Proto zabrala i Francie obrovské plochy jiných dílů světa, nemá však lidí, jimiž by je zkolonisovala a v ní samé cizinci vyplňují místa, pro něž národ nezplodil vlastních příslušníků.

Naprosto azei neosvědčilo se tvrzení, že ve Francii hmotný pohodlný blahobyť potlačil i patriotism — po prvním překvapení válkou a po některých výstupech antimilitaristických a socialistických průběh dalších válečných běhů ukazuje, i sami Němci doznávají, jak hrdinné a sebeobětavé mají odpůrce.

Ale Francouzi nejsou sami. Také Dánové nemohou Němcům zapomenouti odtržení Šlesvicko-Holštýnska prý s $\frac{1}{7}$ Dánů v severním Šlesviku, kdežto Němců bylo v nich státními příslušníky dánskými miliony, a dřívější součástky staré německé říše, Holand, Belgie a Švýcarsko přes to, že jsou osazeny z valné části obyvatelstvem kmene německého, nemohou platiti rovněž za přátele nanejvýš jen za neutrály.*)

Nyní Rusko. Zajímavé je, že v Německu — v protivě k Rakousku a zejm. k Uhrám — není daleko tak veliké antipatie proti Rusku jako proti Anglii. Sám Wagner tvrdí, že by Německo a Rusko sotva potřebovaly býti politickými odpůrci a že ruská národní nechuť spočívala nikoli na hlubších protivách zájmových, nýbrž nověji na závisti pro mnohem příznivější politický, hospodářský a kulturní rozvoj Německa.***) Rus prý nenávidí Němce pro jeho spravedlivost, svědomitost, pracovitost, správnost, vůbec pro jeho spořádaný život a na tom i na jeho vyšší inteligenci se zakládající blahobyť, nenávidí zejména německé Balty, kteří, pocházejíce z patriciátu starých měst hansovních a ze sídel řádu německých rytířů, zejm. vrstvám vyššího úřednictva a důstojnictva ruského jsou nenáviděnými konkurenty. Vůbec prý by Rusko nebylo nikdy dosáhlo ani dnešního nepřiliš vysokého stupně kultury a zámožnosti bez spolupřičinění Němců, ať Baltů, ať jiných ze západu tam usedlých, nebo jen přechodně působivších — nízké povahy však nenávidějí toho, komu jsou díkem zavázány.***)

vývoz německého zboží na Rus dosáhl obrovských

*) Wagner, Gegen England, str. 8.

**) Wagner, Gegen England, str. 7.

***) Julius Wolf, Die Kriegsrechnung, str. 9.—11.

rozměrů, a jak rozmohl se a jaké potíže způsobil Rusku import německých kapitálů a lidí, ukážeme později.

Nejhorším nepřítelem je však Německu dle svorného téměř úsudku německých národohospodářů závistivá a nenávistná Anglie, která nemůže svému méněcennému »strýci z pevniny« prominouti že po staleté politické mdlobě a hospodářské chudobě hlásí se od let 1870 též o »místo na slunci«, že stal se opět stejně, jako kdysi hanseat, plavcem námořním, tak i svým vědeckým snažením a školením technikem vynikající dovednosti i vlivem Bismarckovské ochranné celní politiky průmyslníkem velkého slohu, a že nyní na celé čáře, v průmyslu, v obchodě i v kolonizačních podnicích, vystupuje jako vždy nepříjemnější konkurent Anglie. Anglie měla sice před Německem předskok obchodními styky o století staršími i lepší geografickou polohou i trhem ve svých osadách, ale německý kupec a výrobce přivedli v soutěž nejprve levnější zboží slabší kvality — známo jest okřídlené slovo Reuleauxovo »billig und schlecht« — pak i dobré kvality a zejména smysl pro přizpůsobení se požadavkům a zvykům obecnstva. Tak stoupl vývoz Německa v letech 1893—1912 o plných 58, vývoz Anglie o 54 miliard marek a činil v r. 1913 v Anglii 13, v Německu již 11 miliard, vzrostl však především stoupající kupní silou anglických kolonií a německá zahraniční tržba jest již na druhém místě v tržbě světové, sice stále ještě za Anglií, ale již před Francií i před Spojenými Státy. Zůstala velikost Londýna a Liverpoolu jako námořních přístavů, ale oč více vzrostly poměrně Hamburk, Brémy, Antverpy a Rotterdam, jak značný díl obchodu holandských měst i Antverp spadá přímo či nepřímo na hospodářský rozmach Německa jako země přívozní nebo vývozní, jak absolutně i relativně vzrostl podíl německé obchodní vlajky na dopravě osobní i nákladní přes to, že obchodní loďstvo anglické čítá plných 12 mil. registr. tun, kdežto německé stále ještě dohromady jen asi čtvrtinu (3 mil.), a jak Německo i předčilo Anglii ve výkonech námořnětechnických, v rychlosti a bezpečnosti plavby, velikostí lodních staveb a pod. *)

V průmyslu Anglie sice v nejhlavnějších textilních průmyslech, bavlněném a soukenném, pořád ještě ovládá trh — má 56 milionů vřeten, kdežto Německo pouze 11 mil. — ale německý vývoz železa, ocele a strojů zastínil znenáhla již anglický, a německý průmysl chemický a elektrický nemá ve světě soupeře. V těžbě

*) Wagner, na uv. m. str. 33. a násl., Wolf, str. 14.

kamenného uhlí Německo stouplo za posledních 20 let z jedné na dvě třetiny uhelné těžby anglické, těžba surového železa, která před 20 lety dosahovala jen polovičky anglické, od r. 1903 ji ustavičně předhání, r. 1911/2 již o 70%. Také jiné průmysly, keramický, hračkářský a j. jsou vítěznými soupeři Anglie. »Německý profesor, německý chemik a německý inženýr jsou pro britskou slávu a mocenské postavení Anglie mnohem větším nebezpečenstvím nežli německé loďstvo«, řekl nedávno anglický ministr Haldane.

Německo svými výrobky konkurovalo úspěšně i v samé Anglii, která zákonným provedením označení původu dováženého zboží marně se snažila zavést jakýsi státní boykot německého dovozu; »made in Germany«, jež mělo býti jakýmsi cejchem německého zboží, stalo se účinnou reklamou. Později snažilo se opět anglické patentní zákonodárství zatarasiti cestu výrobkům vysoce vyspělé techniky německé a donutiti německé továrny, aby, pokud hledají odbytu na půdě anglické, zřizovaly v Anglii filiálky a oplodňovaly tak anglický hospodářský život produkty německé vynalézavosti.*) Soutěž německou pocítovala však Anglie vždy nepříjemněji i ve vlastních koloniích, v Australii, v jižní Africe, i v jiných dřívějších svých odbytištích, v staré koloniální državě španělské, v republikách střední jižní Ameriky, v severní Americe, ve východní Asii, i na bližších trzích v Evropě východní a jihovýchodní a v územích maloasijských. Všude byl to »damned German«, »prokletý Němec«, jako nejčilejší konkurent, »který arci nevždycky používal takových v soutěžném zápase prostředků, jaké starý britský obchod pokládal za jediné přípustné**), a který byl tudíž pocítován jako nejnevítanější. A nejenom jako obchodník zboží nabízející, i jako průmyslový podnikatel, kapitalista, bankéř, železniční koncesionář a pod. usazoval se Němec nejen v opozdilém Rusku, nýbrž i v Anglii, Francii, Turecku i v zámoří, pronikaje vítězně i nad konkurenty anglickými, belgickými, francouzskými a j., a každý Němec v cizině usedlý byl průkopníkem německého exportu, stejně jako cizinci (Rusové, Japonci, Rakušané), studující na technikách a j. odborných školách v Německu. Přirozeně cítil tuto soutěž předem stát, který si osvojoval primát světového obchodu a průmyslu Anglie. Není význačnějšího dokladu pro oslabené světohospodářské postavení Anglie — arci ne pouze Německem, nýbrž i Spojenými

*) Dix, Der Weltwirtschaftskrieg, str. 8.

**) Doznává Wagner, na uv. m. str. 33.

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

I. Hospodářské pozadí války.

(Dokončení.)

Od počátku 18. stol., kdy r. 1704 zabrala Gibraltar, Anglie ustavičně zabírala posice na Středoze­mním moři, aby si zabezpečila cestu do Východní Indie; r. 1801 Kairo, r. 1814 Maltu, r. 1875 Suez, po válce ruskoturecké r. 1878 Cypr. R. 1882 přišel pod anglickou správu Egypt a postupně obsazovala Anglie a opevňovala jiná místa na velké dopravní čáře do Indie, východní Afriky, Austrálie a Polynesie: Aden, Perim, Sokotoru, jimiž je chráněn suezský průplav z jihu.*)

V polou 19. století byla Anglie nejprudčím odpůrcem suezského průplavu, jehož zřízení bylo myšlenkou Francouzů a projektem Rakušanů, lord Palmerston bál se francouzské soutěže pro obchod s Indií; ale nejprve odstraněno bylo Rakousko válkou francouzskoitalskou r. 1859 a pět zakladatelských podílů, které na suezském průplavě získal nedoceněný dosud Negrelli pro Průmyslovou Jednotu dolnorakouskou, rakouský Lloyd, město Terst a obchodní komory Terst a Benátky, odstraněno, a v polou let 1870 opět Disraeli vyloučil vliv francouzský, skoupiv od egyptského místokrále Ismaila pašy množství akcií a spojiv s obrovským prospěchem politickým a světohospodářským i skvělý pro Anglii obchod finanční: akcie, jež byly tehdy zakoupeny za kurs 568, stouply r. 1902 na 4064 franků.

Středoze­mní moře a Suezský průplav jsou tedy »kontrolovány« branami Gibraltar, Malta, Cypr, Port Said, Aden, jest mořem uzavřeným, jehož klíče má Anglie.

Nyní Anglie vytýká Německu, že za spojení Rakouska a částečně Italie chce vsunouti se jako klín mezi ni a její východní osady a že vůbec křížuje její koloniální politiku asijskou i africkou. Vskutku je v Německu valná část veřejného mínění nakloněna politice imperialistické a skoro denně roste literatura, uka-

*) Masaryk, Válka, Naše doba 1914, str. 972 a násl.

zující německé říši na teritoriální expansi v jiných dílech světa. Myšlenkový chod jest asi tento: Německo je poměrně malé, pouhých 540.857 km², o málo větší nežli Francie i po odtržení El-sasko-Lotrinska (536.464 km²) a značně menší nežli samo Rakousko-Uhersko (s anektovanými zeměmi 676.615 km²). Země není příliš úrodná a je přímo zázrakem, co z této přírodou celkem málo požehnané půdy dovedlo vytěžiti německé zemědělství; německé kolonie v Africe jsou až na malou část jihozápadní Afriky vesměs v pásmu horkém, pro Evropany ve větším rozsahu neobývatelném, v jižní Americe, kde Němci již se houfně usadili, musejí koloniální plány po Argentině, Brasilii atd. ustoupiti, protože Severoamerická Unie nestrpí, aby se na pevnině nového světa upevnil kterýkoli nový stát evropský. Přes to, že také v Německu nejnověji číslíce porodů klesla,*) přece dlužno počítati pro nejbližší leta s ročním průměrným přírůstkem okrouhle alespoň 600.000 hlav.***) Arci poukazuje se na možnost vnitřní kolonisace rozparcelováním fideikomisů a vůbec velkostatků a zkultivováním neplodné půdy, jaké má Německo ještě na 3 mil. ha, ale tak lze umístiti nanejvýš 5—6 mil. obyvatelstva, tedy populační přírostek nanejvýš deseti let, za další dvě leta lze domácím přírostem nahraditi 1 milion dělníků, dosud z ciziny přibíraných, a dnešní německé kolonie v Africe mohou pojmouti jednou další 2 miliony bělochů, ale teprve po zkulturnění, jež bude ještě vyžadovati desíletí. Celkem je tedy postaráno o umístění populačního přírostu německého na pouhých deset let.

To je ovšem málo a potřebí nové, ale vhodnější půdy kolonizační, nežli jsou dosavadní německé osady v Africe. Německo je také i s osadami dosud malé u srovnání s jinými velmocemi: nedosáhlo leč i se svými osadami jen 80 mil. obyv., kdežto Rusko má jich dnes 180 mil. a Velká Britanie 390 mil., Rusko i Velká Britanie hromadily za posledních 40—50 let výboj na výboj, podobně Francie, která i se svými osadami čítá 95 mil. obyv., tedy rovněž více nežli Německo. Toto koloniální obyvatelstvo pak vzrůstá: kdežto Francie sama je v stagnaci a sotva kdy překročí v Evropě 40 mil. obyv., měla jich v Asii r. 1876 jen 2·7 mil. a dnes již 18 mil., v Africe r. 1876 2·9 mil., r. 1900 9·5 mil. a dnes na 20 mil., Velká Britanie r. 1876 v Asii 242 mil., r. 1900 již 301 mil. a dnes

*) Julius Wolf, *Der Geburtenrückgang, die Rationalisierung des Sexuallebens in unserer Zeit*, 1912.

**) Winterstetten, Berlin-Bagdad, str. 3, 53 a násl.

asi 330 mil., tedy za lidský věk asi o 90 mil. více, v Africe r. 1876 jen 2½ mil., r. 1900 již 8½ a dnes (také zabráním nových rozlehlých území) na 40 milionů. Také Rusko vzrostlo, ale mimo Evropu daleko skrovněji: r. 1876 mělo v Asii 16 mil., r. 1900 25 mil. a dnes s vasalskými státy asi 33 mil., časem dosáhne pak tam asi 60—70 mil.; za to však obrovsky rozmnožilo se jeho obyvatelstvo západně od Urálu, od r. 1870, kdy čítalo 73 mil., dnes na plných 140 mil. obyvatelů, tedy přírost, který činí tolik, jako celé dnešní obyvatelstvo říše německé.**) A při tom Německo překročí v Evropě sotva 80 mil. duší, kdežto Rusko má zabezpečený veliký přírost snad ještě na desetiletí.

Je tedy pochopitelným v německém veřejném mínění směr, který značně rozšířený hlásá nezbytnost politiky imperialistické,**) národohospodáři hlásají, že veliké uzavřené a soběstačné hospodářské obvody předstihnou a utlačí nehotové útvary menší, že velké agrární země vynutí si na státech s průmyslovým exportem připuštění svých produktů zemědělských, že ryzí průmyslové státy, t. j. ony, jež nemohou žít bez zahraničního trhu, budou na milost i nemilost vydány státům, jež všechny potřebné suroviny vyrábějí v sobě, a první obětí že budou hromadné průmysly, ze kterých jediné žijí massy. Jaký význam pak mají kolonie pro průmyslový trh země mateřské, plyne z toho, že Anglie do svých kolonií vyváží za 2492 mil., Německo do nich za 242 mil. M, Francie do svých za 737 mil., Německo do nich jen za 13 mil.***)

Je skutečně překrásná země, bohatě přírodou obdařená, evropského podnebí, teritoriálně blízká a komunikačně přístupná i dost rozsáhlá, aby pojala desítky milionů evropského obyvatelstva. Je to Malá Asie, Přední Asie, stará ideální země německých koloniálních blouznivců Moltkeho, Lista, Roschera, Kärgera, Südenhorsta a j., již také dnes německá veřejnost věnuje vždy více pozornosti.†) Utvořilo se již »německé komité středoasijské«, k jehož představenstvu náležejí z nejpřednějších vědeckých i praktických ka-

*) Julius Wolf, Die Kriegersrechnung, str. 17 a násl.

**) Uvedeme alespoň spisy nejpozoruhodnější: Dr. K. v. Winterstetten, Berlin-Bagdad, Neue Ziele mitteleuropäischer Politik, Mnichov 1913, stran 79, který došel v krátkce 8. vydání; Arthur Dix, Deutscher Imperialismus, Lipsko, Dix, Weltwirtschaftskrieg, Lipsko 1914; Wiese, Politische Briefe über den Weltkrieg, Mnichov a Lipsko 1914; J. J. Ruedorfer, Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart, Lipsko 1914; Dr. Pavel Rohrbach, Das Jahr 1913, Lipsko a j. v.

***) Winterstetten, na uv. m. str. 53 dle Stresemanna.

†) Dr. Kärger, Kleinasien, ein deutsches Kolonisationsfeld; Dr. Sprenger, Babylonien, das reichste Land in der Vorzeit und das lohnendste Kolonisations-

pacit Německa Ballin, Goltz paša, Lamprecht, Gurlitt, Dr. Hans Meyer a j. Již r. 1903 anglický koloniální politik Johnston vyřkl tento plán: »Kdybych byl Němcem, viděl bych ve svých snech v budoucnosti velikou říši německo-rakousko-tureckou, se dvěma snad hlavními obchodními přístavy, zde Hamburk, tam Cařihrad, s přístavy na moři Baltickém a Severním, Jaderském i Egejském; říši, která by měla uplatniti svůj vliv Malou Asií a Mesopotamií až za Bagdad. Toto nepřetržité imperium, které by od ústí Labe sáhlo až k ústí Eufratu a Tigridu, bylo by přec dosti hrdým cílem, po jakém jen může se snažiti velký národ.«*) Stejnou myšlenku vyslovil i francouzský proslulý národohospodář Leroy-Beaulieu.

K tomu arci potřebí spojenectví Německa s Rakouskem a Tureckem — odtud zájem Německa o zachování turecké říše a islamu, cesta Viléma II. již r. 1898 do Damašku, němečtí instruktoři a německé lodě v Turecku a dnešní válečné spojenectví Turecka s oběma mocnostmi středoevropskými — a přátelský alespoň poměr s Itálií. V Německu našli pro tyto snahy značku »Berlín-Bagdad«. V tom smyslu jsou usídleni již na Libanoně a v Syrii němečtí kolonisté a působí v Orientě němečtí lékaři a německé školy, v témže smyslu jsou v německém majetku dráhy anatolské, v témže smyslu budují Němci dráhu bagdadskou,**) které k dokončení chybí pouze 30 *km* mezi Tarsem a Basanti, arci tunely, mosty a hrázemi, ale již jen do jednoho roku. Zpracovávají sice Francouzi severozápad Malé Asie, Rusové severovýchod, Anglie s Itálií jihozápad, Francie s Anglií k tomu ještě Syrii a Anglie samotná Arabii a Mesopotamii — ale Německá banka staví hlavní trať bagdadské dráhy až do Bagdadu, připojení k perským hranicím ke dráze hedžaské a ke francouzským drahám severozápadním, které o 2000 *m* délky budou sice jen o $\frac{1}{3}$ kratší nežli celá dráha bagdadská, ale tato je přece jen páteří celého díla kolonizačního. Tedy pevný spolek na výboj a odboj obou říší středoevropských a s Rumunskem, Bulharskem i Tureckem, a provedení celního společenství středoevropského!***)

feld für die Gegenwart; Albrecht Wirth, Türkei, Deutschland, Österreich, Stuttgart, 1886; Hugo Grothe, Die asiatische Türkei und die deutschen Interessen, 1913 a mn. j.

*) Cit. Winterstetten na uv. m. str. 64.

**) Sr. Dr. Gruber, Exotické železnice, Naše Doba 1899, str. 511. a násl.

***) Winterstetten, str. 78.

Naproti těmto imperialistickým snahám řada vážných hlasů popírá expansivní potřebu a cíle Německa, jež prý nežádá leč ochrany svého pobřeží, svých osad a svého obchodu,*) volnost svému průmyslovému a exportnímu rozmachu. Není však pochyby, že ony expansivní projevy, za nimiž stálo jako potvrzující doklad i vždy mohutnější německé loďstvo obchodní a válečné — veliká lodní předloha německá r. 1900 znamenala »první červánky německého imperialismu«, rozhodnutí, »zdali se Německo Viléma II. odváží překročiti přes Německo Bismarkovo vpřed a od kontinentální politiky přestoupiti k zámořské a světové«**) — okázala péče o islam, cesta císaře Viléma r. 1905 do Tangeru podobně jako již r. 1896 známý jeho telegram presidentu burské republiky Krügerovi, vzbudily řevnivost a obavy Anglie, která se stále třese o Suez a Indii, a Ruska, které usiluje o volný východ z moře Černého. Bylo-li o Německu řečeno, že cílem dnešního zápasu jeho je osvobození světa od námořní hegemonie anglické a tlak k moři Severnímu i — s přispěním Rakouska — k Středozevnímu, platí »pud k moři« i pro Rusko. Na čtyřech světových stranách Rusko staletými boji dotlačilo se k moři: k Severnímu ledovému, nejméně vděčnému, protože značnou část roku neprostupnému; na východě k Tichému oceánu, kde však jeho rozpínavosti položili prozatím meze Japonci; na západě k Baltickému moři a na jihu k Černému, hlavně pro export obilí. Avšak moře Baltické a Černé jsou vlastně uzavřená moře, tam Sundem a Belty, zde Bosporem a Dardanellami, a když — jako se stalo za války tureckoitalské a balkánské — Turecko pro bezpečnost Cařihradu vchod do Černého a Egejského moře minami uzavře, nemohou obilní lodě z Oděsy ani z rumunské Konstanzy do Anglie ani jiných odbytišť. Ode dávna usiluje tudíž Rusko o volný průchod úžinami — právě před válkou se proslýchalo, že společně s Rumunskem***) — i za cenu zaručení Turecku ochrany a integrity — a byly to právě zase do posledních dob Anglie a Francie, které se bránily, aby jim ve Středozevním moři nepřibyl nový mocný konkurent. Teprve nyní ruská politika za trpělivého souhlasu Anglie výslovně a okázale za svůj cíl prohlašuje, oč vlastně usiluje již asi od půldruha století a naproti čemu hranice západnímu mohou býti lhostejny: ovládnutí Cařihradu a obou úžin moře

*) Wolf, Kriegsrechnung, str. 16 a násl.

**) Wiese, Politische Briefe über den Weltkrieg, str. 62.

***) Neues Wiener Tagblatt z 27. června 1914 »Die Meerengenfrage«.

Marmarského i jižního břehu moře Černého a toto moře jakožto vnitrozemské moře ruské s otevřenou branou na jihozápad — pouhé neutralisování Dardanel prý nestačí, jelikož by donucovalo Rusko vydržovati veliké válečné loďstvo na Černém moři. Prohlásil tak nový ruský vyslanec v Bělehradě kníže Trubeckoj již před několika lety v knize »Rusko jako velmoc« a znovu v nedávné své přednášce v Bělehradě, prohlásil to vůdce kadětů v dumě profesor Miljukov a hlásají to všechny čelné ruské časopisy.*)

Hospodářskopoliticky jsou tedy především v sázce: námořní panství a další světový obchodní a průmyslový rozmach Anglie či Německa, přístup Německa ke kanálu La Manche, panství na Černém moři a v Malé Asii, německé, belgické i snad anglické a francouzské kolonie v Africe a v Asii. Válka opravdu světová svými bojišti jako svými cíli.

Proč se v těchto úvahách nezmiňujeme o Rakousku? Rakousko nemá světového obchodu aniž obchodního loďstva, jaké by budilo revnivost, nenávist a obavy u mocností západních. Nemá kolonií zámořských, o které by usilovali sousedé k zakrouhlení svých území; před nedávnem ozvaly se v tisku hlasy, které nabízely nám také kousek neprávě vděčný sporného jablka maloasijského, Cilicii, ale byly u nás samých odmítnuty. Také v Evropě nehledá teritoriálních výbojů, jak dokázalo r. 1908 dobrovolným vyklizením sándžaku novopazarského a jak bylo právem řečeno i v císařském manifestě. Rakousko vede válku z příčin politických, zachování integrity a vážnosti říše, nepřitelem mu v této válce není ani tak Francie nebo dokonce Anglie jako — což zvláště maďarští politikové, vládní i opoziční, zdůrazňují — Rusko, za jehož politický program se zvláště v Uhrách pokládá oslabení říše na východě a na jihu a odloučení Uher od moře; Uhři konečně nezapomněli Rusku dosud rok 1848.**)

II. Válečné náklady a jejich uhrazení.

Tu běží o otázky, jak veliké jsou asi přímé i nepřímé náklady letošní války vůbec a pro jednotlivé státy, jakým způsobem opatřují si válčící státy nyní prostředky k vedení války a z ja-

*) Viz denníky pražské i vídeňské z 9. a 10. února 1915. Sr. i Fürst G. Trubetzkoi: *Russland als Grossmacht*. Přeložil a úvodem opatřil Josef Melnik, Stuttgart 1913.

**) Sr. řeč Apponyiho v denních listech z 23. prosince 1914.

kých zdrojů budou asi po válce hrazena finanční břemena válkou způsobená.

Moderní válka vyžaduje nákladů naprosto nesrovnatelných s náklady válek dřívější doby jak pro početnost vojska, tak pro nákladnost výzbroje a výstroje, tak pro potřebu mnoha drahých zařízení technických (polní telegrafy a telefony, železnice, pancéřové vlaky, aeroplany atd.). Přemnohé z těchto nákladů musí ovšem pořízeny býti již dávno před vypuknutím války, za války samé jde pak již jen o doplnění výzbroje a technických zařízení, jemuž jsou pak dány přirozeně meze technickou výkonností domácích závodů tyto potřeby vyrábějících (Škoda, Krupp, přčetné strojnické a pod. závody) nebo možností dovozu z přátelské i neutrální ciziny; plné nahrazení zničeného materiálu a zásob jest úkolem doby poválečné.

Co již za války vyžaduje neodkladného zaplacení, jsou platy a žold gažistů a mužstva, na válečnou míru zvýšené, stravování vojska i koňstva, náhrady za odvedené koně a jiné rekvisice, opatřování a doplňování výstroje a výzbroje a vůbec platy za objednávky a práce během války realizovatelné, náklady péče o zraněné, nemocné a zajaté, příspěvky rodinám mobilisovaných a platy pozůstalým po padlých a zemřelých, výdaje nouzových akcí a j. podřízenější výdaje předem neurčitelné.

Vedle těchto vlastních výdajů válečných jsou i výdaje nepřímé, totiž především zničení hospodářských hodnot, poškození krajů, které se staly dějištěm válečných událostí, a v další řadě hospodářské ztráty, jež vznikají odvoláním milionů mužů v plné životní síle a hospodářské výkonnosti od občanských povolání, ochromení výrobní a obchodní činnosti a pod.

Ani pro vlastní a tím méně pro nepřímé náklady války nelze podati víc nežli odhady. Profesor berlínské university Riesser v předloňském spise*) odhaduje denní výdaj na jednoho vojáka dle zkušeností z válek německofrancouzské, ruskoturecké a ruskojaponské na 6 M za den a dospívá za předpokladu armády tří milionů mužů pro Německo k výdaji denně 18 mil. M, měsíčně 540 mil. a za rok 6570 mil. marek — arci ještě kromě vojenského nákladu mírového — avšak tuto sazbu dlužno pokládati za příliš nízkou, protože jednak peníze od let 1870 a 1890 se znehodnotily, jednak četná zařízení válečná se zdokonalila a tím zdražila, dokonce pak

*) Finanzielle Kriegsbereitschaft und Kriegführung, Jena 1913.

první mobilisační měsíc války vyžaduje obrovských nákladů. Wolf*) páčí průměrné náklady na jednoho bojovníka denně na 7—8 M, kromě Anglie, kde tento náklad zvyšuje jednak větší procentní podíl námořnictva (toto je daleko dražší nežli vojsko pozemní), jednak několikanásobný žold anglického dobrovolného vojska proti pevninskému, kdežto v Rusku a snad i ve Francii a Rakousku a dokonce v Srbsku a Černé Hoře činí snad jen 6 až 7 M. Čítáme-li, že je nyní v poli alespoň 20 milionů lidí, — tento počet se nepochybně stále ještě co den zvětšuje — činí válečné náklady denně dle Wolfa alespoň 150 mil. M, snad ještě více, z čehož připadá 40 mil. na Německo a 20 mil. na Rakousko-Uhersko, kdežto na odpůrce kolem 90 mil. M. Válečné výdaje Turecka při $\frac{1}{2}$ milionu bojovníků páčí Wolf na 3—4 mil. M denně. Celkové výdaje války německofrancouzské v r. 1870/71 činily pro Německo 1750 mil. M, dnešní válka vyčerpává tento obnos již za necelého $1\frac{1}{2}$ měsíce.***) K tomu přistupují však i válečné výdaje neutrálních států. Tak stojí Švýcarsko ochrana hranic (mobilisování 200.000 mužů) denně daleko přes 1 mil. fr., sotva méně vydává Holandsko, mnohem více Italie, a neobešly se bez válečných výdajů ani Norsko a Švédsko, Bulharsko a Řecko, Portugaly a Španělsko.

Odhady arci kolísají. V lednu 1915 vypočítával berlínský »Vorwärts« válečné výlohy všech válčících států na 200 mil. M denně. Francouzský národohospodář Leroy-Beaulieu počítá na 1 vojáka denně výdajů 12—12 $\frac{1}{2}$ fr., vydají tudíž dle něho velmoci dvou-spolku a trojdohody měsíčně na válku 200 mil. liber šterl., tedy asi 5 miliard korun, jiný národohospodář Yves Guyot odhaduje válečné náklady jen čtyř kontinentálních velmocí denně na 150 mil. franků, měsíčně tedy na 4 $\frac{1}{2}$ miliardy fr., a podle jiných zpráv denní válečné výdaje všech států evropských na 380 mil. fr. Anglický národohospodář F. W. Hirst v nedávné přednášce ve spolku bankéřů a bankovních úředníků v Sheffieldu páčil náklady jediného válečného dne pro Rusko a Německo denně po 50 mil. M, pro Francii a Rakousko po 35 mil. a pro V. Britanii na 30 mil., úhrnem tedy denně 200 mil. M, měsíčně 6 miliard M, nečítajíc vydání ostatních válčících států — Belgie, Srbska, Turecka, Japynu — ani států neutrálních, aniž konečně nepřímé ztráty a škody. První tři měsíce nynější války stály prý Anglii již více, nežli

*) Die Kriegsrechnung, str. 23 a násl.

**) Wolf na uv. místě str. 28.

tříletá válka krímská, a v šesti měsících tolik, co krvavá a nákladná (250 mil. £) válka burská, která trvala 2½ roku. Francie vydala dle úřední zprávy Ribotovy za listopad 1914 celkem 910·1 mil. fr., denně tedy asi 30·3 mil. franků. Anglický »Economist« konečně vypočítává válečné náklady velmocí za prvních 6 měsíců války pro

Německo	425 mil.	Rusko	425 mil.
Rakousko-Uhersko	300 »	Francii	325 »
		V. Britanii	240 «
úhrnem dvojpolek	725 mil.	úhrnem trojdohoda	990 mil.

celkem tedy 1715 mil. liber šterlinků, kromě toho ještě asi 100 mil. £ na výdaje Turecka, Japonska, Srbska a Černé Hory, takže by celkový náklad prvního půlletí války dle toho činil 1815 mil. £ čili 36·3 miliardy M čili dle obvyklého dříve převodu na naši měnu 43½ miliardy korun, měsíčně tedy přes 6 miliard M čili 7¼ miliardy korun.

Ke srovnání uvedeme ještě dle novoyorského finančního listu The Financial World tuto tabulku nákladů a ztrát lidských životů v dřívějších válkách:

	Trvala dní	Ztráty lid. životů	Náklad mil. M
Anglickofrancouzské války (1793—1815)	8168	1,900.000	25.000
Krímská válka (1854—1856)	733	485.000	6.100
Občanská válka Spoj. Států (1861—1865)	2456	656.000	14.800
Německofrancouzská válka (1870—1871)	298	200.000	6.320*)
Ruskoturecká válka (1877—1878)	334	180.000	3.800
Španělskoamerická válka (1898)	101	2.910	660**)
Burská válka (1899—1902)	962	90.898	4.000
Ruskojaponská válka (1904—05)	576	555.900	9.000
Balkánské války	302	145.500	800

K závratným číslicím dospějeme, počítáme-li též škody a újmy nepřímé. Již nyní jediné hodnota toho, co válkou bylo zničeno, činí na miliardy. Jen k odčinění škod prvním ruským vpádem do Prus Východních a Západních, provincií to řídce obydlených, té-

*) Adolf Wagner vypočítal dle úředních dokumentů přímé výdaje Německa na válku r. 1870/71 na 1551 mil. M kromě výdajů na vojsko z ročního rozpočtu r. 1870 v obnosu 140 mil. M; jiná vydání (vydržování invalidů, vdov a sirotků, podpora rodin mobilisovaných, válečné výkony v naturalích poskytnuté, odškodnění za zničený majetek, nové vyzbrojení a vystrojení vojska po válce) páčí Riesser na 500 mil. M, v celku pak na 2280 mil. M. Francouzské výdaje téže války udávají se zpravidla na 9·3 až 9·8 miliard fr., úhrnem tedy snad správněji nežli novoyorský list odhadl francouzský národohospodář Yves Guyot nedávno ve francouzské akademii výdaje války r. 1870/71 na okrouhle 12 miliard franků, jež zaplatila Francie, protože Německo své výdaje uhradilo z francouzské válečné kontribuce a nad to Francie musila vyživovati německou armádu, která měla až do zaplacení kontribuce obsazenu část Francie.

**) Pouze Spojené Státy.

měř ryze rolnických a jen s malými a středními městy, požadovala pruská vláda na sněmu úvěr 400 mil. M, sotva méně činí škody v Elsasku a Lotrinsku, celkem tedy dle Wolfa asi 1 miliarda. V Rakousko-Uhersku, kde utrpěla Halič a Bukovina, části Uher, Bosna a Hercegovina a poněkud i Chorvatsko a Slavonie, bude potřebí několika miliard, a nepoměrně hůře jsou na tom Belgie, Francie a Ruské Polsko. Vedle přímých škod majetkových jsou dále újmy, jež trpí národní hospodářství následkem války a jež odhaduje Wolf pro Německo stejně asi jako vlastní výdaje válečné čtvrtletně na 3·6 miliard marek, pro Rakousko-Uhersko asi na $1\frac{1}{4}$, pro Rusko asi tolikéž, ne-li o něco více, pro Francii asi na $2\frac{1}{2}$ miliardy — přes 40% jejího národního důchodu čtvrtletních $5\frac{1}{2}$ miliardy M — a na týchž $2\frac{1}{2}$ miliardy M pro Anglii při čtvrtletním národním důchodu 10 miliard, úhrnem pro všechny válčící státy, i menší, čtvrtletní újmu národního důchodu o 13 miliard marek. Oč pak se k těmto ztrátám na důchodě národním připojí újmy na jmění národním trvalým znehodnocením zařízení výrobních, obchodních a dopravních, znehodnocením pohledávek do ciziny, dnes ani povzdálí určití nelze. Dokonce pak nelze určití kapitálovou hodnotu padlých, nemocemi zemřelých nebo těch, kdož válkou k výdělku neschopnými byli učiněni. Odhadují-li znalci velkých životních pojišťoven anglických průměrnou kapitálovou hodnotu jediného anglického vojáka na nejméně 16.000 M a počítáme-li za evropský průměr jen 10.000 K, ztratila Evropa při alespoň 1 milionu mužů dosud ve válce padlých nebo navždy k výdělku neschopných nejméně dalších 10 miliard marek.

*

Z jakých zdrojů mohou nyní státy uhrazovati výdaje během války vzniklé?

Theoreticky je možna dosti dlouhá řada úhrad válečných. Především a nejideálnější úhradou by byly rozpočtové přebytky v míru, neboli pokladniční hotovosti (jež na př. v Předlitavsku činily v době míru 700—800 mil. K), avšak použití jich má své meze, nemá-li nastati možnost deficitu pokladního. Dále použití splacených již valut zápůjčkových, původně k jiným účelům určených, jsou-li tu jaké, pak úvěry platným rozpočtem k vojenským účelům povolené a úvěry k jiným sice účelům určené, avšak pro vojenské účely použitelné, lze-li splnění původních účelů dotyčné půjčky odložit, konečně prodej nebo zavazení majetku státního, ale v době války jest ovšem stát v posici důtklivého nabízeče, tedy v posici

pro docílení přiměřeného výsledku nanejvýše nevhodné. Prakticky zbývají tudíž k úhradě válečných nákladů hlavně dva prostředky: daně nebo nová výpůjčka válečná. Pokud jde však o zvýšení posavadních daní, lze je během války doporučit jen s výhradou, ježto hospodářské ztráty poplatnictva spíše žádají ulehčení břemene. Také daně nepřímé nemohou býti zvýšeny pro poklesnutí konsumu, pro t. zv. poplatky jest pak předmětů v době válečné vůbec málo.

Vůbec má zvýšení daní jenom tehdy ve válce smysl, lze-li bez použití nového velkého aparátu dosíci téměř automaticky velkých výsledků (na př. v Rakousku zdražením tabákových výrobků, zrušením slev na dani pozemkové a pod.). Zavedení daní nových může býti doporučeno tam, kde v soustavě daňové některé články chybějí; avšak v průmyslových státech, když výroba a zahraniční obchod jsou podvázány, bylo by zavedení nových daní pocitováno po případě velmi tísnivě a sotva by — alespoň u nás — poskytlo vyšších výnosů.

Uchylují se tedy státy zejména v první době k úvěru buď v podobě vydávání úvěrních peněz papírových či v jiné formě zápůjční. Vydání státovek bývá skoro všude obvyklým, ale má své nevýhody v tom, že jejich rozmnožení může býti provedeno příliš snadno a následky převýdaje i zodpovědnost z toho plynoucí zůstávají po nějaký čas skryty, státovky na úvěru státním výlučně založené mají pak během války vždycky velkou náklonnost ke ztrátám kursovním. Vydání jiného dluhu státního může dle druhů jeho různě býti posuzováno. Vydání rent nebo dlouhodobých zápůjček se v nové době neosvědčilo, stejně jako prodej státního majetku už proto, že těžké podmínky, za nichž kontrahováno, nedají se tak hned odstraniti. Výhodnější jest emise dluhu přechodného, a záleží na připravenosti a bohatství peněžního trhu domácího nebo ochotě peněžního trhu cizozemského, zda možno pokladniční poukázky a pod. titry přímo zadati nebo zda potřebí kontokorentních zápůjček syndikátu bankovního či konečně lombardu u banky cedulaové.*) Jistých menších obnosů lze dosíci též vydatnějším ražením drobných mincí, pokud jím není způsoben zase národohospodářsky škodlivý jich převýdaj, ještě během války pak mohou částečnou úhradu nákladů poskytnouti válečné kontribuce a kořisti i vydržování vojska v obsazených krajích nepřátelských. Některé státy mají založený zvláštní válečný poklad; tak na př. Německo,

*) Drachovský, Krytí nákladů válečných, Nár. Listy 31. října 1914.

které z válečné náhrady francouzské r. 1871 uložilo 120 mil. M ve zlatě v hotovosti v »Juliově věži« ve Špandavě, k nimž měla býti od r. 1913 nashromážděna ještě stejně veliká zásoba zlata, do vypuknutí války bylo však nahromaděno jen 85 mil. a 35 mil. M bylo pokladu dáno v říšských pokladničních poukázkách. Avšak takovýto válečný poklad čelí jen náhlé potřebě prvních dnů a usnadňuje jen první náklady mobilisační, aniž stát musí ihned sáhnouti k úvěru.

Než, k úvěru dojíti musí, dříve nebo později, a závisí na předchozí finanční situaci státu, kdy, v jaké formě, od koho a za jakých podmínek se mu ho dostane.

Jako neostýchavá otevřenost a zároveň o léta napřed pečující prozíravost a nepopíratelná velkorysost vůbec v této válce vyznačuje Německo, tak tomu bylo i co do opatření finančních prostředků říši pro válku. Jako se o Moltkeovi říkalo, že nepotřebuje, leč otevřítí případnou zásuvku, aby pro každou kombinaci měl pohotově úplný, podrobný plán válečný, tak bylo dlouhou pečlivou prací v míru Německo připraveno i po stránce finanční. Poněvadž dle pradávne zkušenosti již při nebezpečí válečnému plnohodnotné kovové mince mizejí jakoby čarovným proutkem z oběhu, ke škodě celku a jen k domnělému prospěchu těch, kdož je rozptýlené zadržují ve svých pokladnách, říšská banka německá již před několika lety zavedla přes odpor theoretiků bankovky po 50 a 20 M, aby zvykla obecnost, v němž odedávna se zakořenilo užívati k denním platům jen zlata a stříbra, na papírové peníze, jichž obecné zavedení a rozšíření v případě války je nezbytným. Zákonem z 3. července 1913 nařízeno raziti »k ukojení mimořádné potřeby« stříbrné mince až do 120 mil. M a vydati za dalších 120 mil. M říšské pokladniční listy na 5 a 10 M, začez měl býti opatřen stejný obnos ve zlatě k zesílení říšského válečného pokladu. Hned po vypuknutí války pak dalšími zákonodárnými opatřeními finanční pohotovost říše doplněna. Nejprve příkázán starý i nový válečný poklad, dohromady 205 mil. M ve zlatě, říšské bance, která za to mohla dle bankovního zákona vydati trojnásobný obnos bankovek; totéž stalo se s nahromaděnou rezervou stříbrnou. Dále prohlášeny říšské pokladniční listy za zákonitě platidlo,*) jelikož bylo nemyslitelno, odpírati těmto

*) V Německu byly zákonem z 30. dubna 1874 zavedeny říšské pokladniční listy (Reichskassenscheine) v obnosu 120 mil. M po 5, 20 a 50 M, nebylo však do nynějška závazku přijímati je v obchodě soukromém, kdežto bankov-

papírům, jež platily již za zákonitou úhradu bankovek, vlastnost zákonitého platidla, kterou bankovky samy mají již od řady let. Rovněž zastaven dočasně závazek banky říšské směňovati své bankovky za zlato, jak theorie i praxe nesporně uznává za nutné, aby se zabránilo možnému vývozu nebo thesauraci zlata, jehož by Německo za války dle své zeměpisné polohy koupěmi z ciziny sotva mohlo nabýti. Konečně bylo říši umožněno opatřiti si od říšské banky až do vydání zápůjčky potřebné peníze směnečným eskontem zrušením předpisu, že směnky od říšské finanční správy vydané musejí, aby směly bankou býti diskontovány, míti ještě druhý podpis, takže nyní stačí k diskontní způsobilosti směnky pouhý podpis říšské správy finanční.)*

A hned také otevřeně prohlášena potřeba veliké státní výpůjčky válečné. Říšskému sněmu 4. srpna 1914 ve formě dodatku k říšskému rozpočtu na účetní rok 1914 předložena osnova zákona, zmocňující říšského kancléře, aby k úhradě mimořádných výdajů jednou provždy úvěrem opatřil 5 miliard M. Z toho mělo býti 300 mil. M vzato ze zlatých zásob říšské banky a zbytek zjednán půjčkou, jejíž dluhopisy nebo pokladniční poukázky mohou zníti zcela nebo z části na tuzemskou a současně (dle určité relace) i na zahraniční měnu a býti splatny také v cizině. K upisování vyložena pak dne 19. září jedna miliarda v 5%ních pokladničních poukázkách, od října 1918 do října 1920 v pěti seriích al pari slosovatelných, za kurs 97·5%, a současně vyložena 5%ní říšská půjčka do maxima 4 miliard za kurs pro vázané kusy 97·3%, pro volné 97·5%. V roce 1870 požadovala pruská vláda úvěr 120 mil. tolarů, t. j. 360 mil. M (nyní tedy čtrnáctkrát více než před necelým půlstoletím), a když byla hned po vypuknutí války vypsána, potkala se s neúspěchem. Tentokrát vyčkáno šest neděl po vypovězení války, než bylo apelováno na pospolitý smysl občanstva, aby mohly býti zvěstovány válečné úspěchy v Belgii a Francii i ve Východních Prusích. Přiděliti se mělo při půjčce vše, co bude upsáno, ale splatiti 40% do 5. října a 30% 26. října a 25. listopadu. Půjčka setkala se s plným úspěchem. Do 26. září bylo za týden upsáno na pokladniční poukázky 1339·73 mil. a na vypsanou prozatím 1 miliardu dluhopisů plných 3121 mil. M, takže

kám vlastnost zákonitého platidla — neobmezená zákonitá síla platební — bankovním zákonem z 1. června 1909 přiznána i v obchodu soukromém.

*) Hugo Hartung, Die finanzielle Kriegsrüstung der kriegführenden Staaten, Berlín 1914, str. 25—28.

druhé dvě lhůty splatnosti rozděleny ve tři od října do prosince po 20%. Do konce listopadu upsáno pak v Německu na válečnou půjčku celkem $4\frac{1}{2}$ miliardy a také splácení její postupovalo rychleji, nežli bylo předpokládáno. Tyto splátky dovolovaly vzít zpět pokladniční poukázky, s nimiž jak u nás, také v Německu — vždyť říši na počátku války bylo k dispozici ve válečném pokladě jen zlata 205 mil. M a ve stříbře něco přes 30 mil. M — s počátku bylo hospodařeno a jež převzala říšská banka německá v eskont za své bankovky. Tento finanční úspěch právem byl veleben; bylot v letech 1870tých známých 5 miliard franků (asi 4200 mil. M) válečné náhrady francouzské splaceno teprv po více než dvou letech — tehdy arci i toto pokládáno za důkaz neobyčejné finanční zdatnosti francouzské — a ne vesměs hotově a jen se značným přispěním Anglie, kdežto nyní v Německu byla válečná půjčka $4\frac{1}{2}$ miliardy splacena ze tří čtvrtin v několika nedělích.

V obecenstvu došla půjčka pevného umístění, do polou února stoupl její kurs o více než $2\frac{1}{2}\%$ nad emisní a půjčka stále hledána k nákupu. Dne 2. prosince 1914 povolil říšský sněm německý novou půjčku dalších 5 miliard M a nepochybuje se v Německu, že i ona bude mít úspěch. Odhadujeť se normální, t. j. v posledních letech realizovaný národní důchod německý na ročních 40 miliard M a roční úspory na $8-8\frac{1}{2}$ miliardy; i kdyby tedy válka tento národní důchod při celoročním trvání snížila o třetinu na 27 miliard M a roční úspory — při zavedení větší šetrnosti v hospodaření — na 6 miliard M,*) bude pro novou půjčku dost kapitálu ladem ležícího a na výnosné bezpečné uložení čekajícího. Nová půjčka bude prý vyložena v březnu.

V Rakousku byl postup jinačí z příčin finančních i politických. Již před válkou vydával stát po řadu let více, nežli přijímal, a hradil skutečné schodky půjčkami, jež byly zadávány nejen doma, nýbrž i za hranicemi, v Německu, Anglii, Americe za úrok, který činil nominálně 4, $4\frac{1}{2}$ a 5%, avšak vzhledem k emisnímu kursu a umořovacím lhůtám 6—7%. Státní dluh tím za posledních let silně vzrostl. Krátce před vypuknutím války byl uveřejněn stav dosavadního rakouského státního dluhu na konci druhého pololetí 1913: podle výkazu komise říšské rady pro kontrolu státního dluhu všeobecný státní dluh činil koncem 1913 celkem 5.141,254.655 K,

*) Wolf, Die neue deutsche Kriegskreditvorlage, N. fr. Pr. 28. listopadu 1914.

státní dluh království a zemí na říšské radě zastoupených celkem 7.467,346.387 K, v tom amortisované dluhy státních železnic 3.140,744.533 K, nezaložený dluh 347,129.229 K, v tom opět rak. pokl. poukázky 253,500.000 K. Dohromady činil tudíž na konci 1913 všeobecný státní dluh a státní dluh království a zemí v říšské radě zastoupených celkem 12.608,601.043 K a vyžaduje zúročení jeho již nyní ročně 499,819.802 K.)*

Uherský státní dluh činil koncem r. 1910, nehledě k podílu Uher na všeobecném státním dluhu v obnosu 1400 mil. K, celkem 5317 mil. K, nepochybně však od této doby rovněž značně stoupl.

Nyní však potřeboval stát na válku nikoliv několik set milionů, nýbrž několik miliard, k tomu celý obnos musel býti umístěn doma, protože cizina jakožto odběratel nepadá nyní v úvahu, ani Německo značněji ne, jsouc dost zatíženo vlastní potřebou finanční. K tomu trvalé zatížení dlouhodobou půjčkou bylo by v Rakousku vyhledávalo součinnosti říšské rady, která byla však dříve již odročena a později uzavřena.

(Dokončení 2. části.)

Časové hospodářské a právní otázky v elektrotechnice.

Inž. Vladimír List.

(Dokončení.)

Proti tomu vznikají zcela jasné a uvědomělé snahy po státním elektrickém monopolu, který se uskutečnil částečně ve Švýcarsku, kde veškeré východní kantony r. 1911 zestátnily aneb zveřejnily elektrárenské podniky. Podobné snahy projevují se velmi silně ve Švédsku, kde vláda má ve svém majetku as 800.000 HP vodopádů a využívá z nich dnes as 65.000 HP, buduje dalších 90.000 HP, takže bude míti v krátké době 155.000 HP elektricky využitých. Ale i v Německu jest velmi silný proud pro státní monopol aneb aspoň pro státní podnikání elektráren. Tak usneslo se loni Badensko postavit velké státní elektrárny na řece Murg pro zásobení severního Badenska elektrinou, rovněž se usnesl

*) Zatím konána 28. ledna 1915 nová schůze komise pro kontrolu státního dluhu, dle jejíž úřední zprávy státní dluh Předlitavska koncem června 1914, tedy bezprostředně před válkou, činil již 13.001 milionů K s roční úrokovou potřebou 517.78 mil. K, bez >uherského bloku< 11.615 mil. K, proti čemuž stojí pořizovací hodnota státních drah 5820.17 mil. K (koncem r. 1913), takže ryzí zadlužení tedy činí 5786.3 mil. K a roční úroková potřeba by činila pouze 263.5 mil. K, kdyby státní dráhy své zúročení a umoření samy vy-
nášely.

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

II. Válečné náklady a jejich uhrazení.

(Dokončení.)

Volen tedy jiný postup. Císařským nařízením dle § 14. ze dne 4. srpna 1914 ř. z. č. 202 byla vláda zmocněna, aby peněžní prostředky, jichž je třeba k úhradě výdajů na mimořádná vojenská opatření, válečnými zápletkami způsobená, opatřila úvěrními operacemi bez trvalého zatížení státního pokladu a se zřetelem na ustanovení zákona ze dne 10. června 1868 ř. z. č. 54. Výnos těchto operací budiž sčítován především mimo rozpočet, a část výnosu, odpovídající skutečnému výdaji, budiž čas od času zařaděna do rozpočtu jako příjem v kapitole »Všeobecná pokladní správa«. Na základě tohoto císařského nařízení uzavřelo pak ministerstvo financí, poněvadž a pokud by poměry nedopustily umístění půjček přímo v obecnstvu, s rakouským konsorciem bank ku provádění státních úvěrních operací smlouvu, kterou byly dány finanční správě prostřednictvím lombardové půjčky, kryté pokladními poukázkami, prostředky na úhradu vojenských výdejů. Tyto pokladniční poukázky kontrahuje komise pro kontrolu státního dluhu (druhou serii již 31. srpna, první několik neděl před tím). Výška vydaných papírů řídí se dle válečné potřeby a bude známa až po ukončení války. Poukázky tyto lombardovala Rakousko-uherská banka, vyplácejíc za ně státu příslušné obnosy v bankovkách.

Statut bankovní byl tedy změněn netoliko v tom směru, že zvýšeno množství bankovek daně prostých a suspendován předpis o poměru kovové úhrady k úhrnné emisi bankovek (jak níže bude vylíčeno zevrubněji), nýbrž i v tom, že nyní cedulová banka oproti dosavadnímu statutárnímu zákazu půjčuje státu přímo. Stát nehledal tedy pro nové pokladní poukázky prozatím kupce, nýbrž zastavil je u Rakousko-uherské banky, nezapravuje však bance obvyklý lombardní úrok, od něhož by se odečetla daň z bankovek a podíl státní správy na zisku, nýbrž ponechává jen nové bankovky, jemu výměnou za zastavené pokladniční poukázky dané, prosty daně a půjčku zúrokuje tolíko 1%. Jakmile by trh

pro umístění půjčky byl příhodnější, měly pokladní poukázky pak býti skutečně zadány nebo — a to od počátku se zdálo mnohem pravděpodobnější — měla nastoupiti na místě jich půjčka.

Vyhláškou ministra financí z 12. listopadu 1914 vypsána pak i v Rakousku na základě cís. nařízení ze 4. srpna 1914 ř. z. č. 202 daně prostá $5\frac{1}{2}\%$ ní »válečná půjčka z roku 1914«, jejíž úhrnná výše stanovena býti měla dle výsledků veřejného upisování. Úpisy válečné půjčky znějí na doručitele a vydány v kusech po 100, 200, 1000, 2000 a 10.000 K a na násobky 10.000 K, jsou datovány 1. listopadem 1914 a opatřeny snímky podpisu finančního ministra, vzájemných podpisů presidenta a jednoho člena komise pro kontrolu státního dluhu, vydány jsou v jazyce německém, podstatný obsah textu připojen jest i v jazycích zemských. Válečná půjčka splacena bude státní správou dne 1. dubna 1920, státní správa vyhrazuje si však právo půjčku též před 1. dubnem 1920 buď zcela nebo z části splatiti, avšak jen po předchozí nejméně tříměsíční výpovědi, jež vyhlášena bude v úředním listě. Válečná půjčka zúročena jest ročně $5\frac{1}{2}\%$ v pololetních lhůtách pozadu jdoucích, 1. dubna a 1. října každého roku, z nichž prvá jest pětíměsíční, další pak pololetní. Výplata kuponů (první dne 1. dubna 1915) a splacení půjčky stane se bez jakékoli srážky daní, poplatků neb jiných dávek, obchody $5\frac{1}{2}\%$ ní válečné půjčky nepodléhají dani z obrátů cenných papírů. Upisovací kurs stanoven na $97\frac{1}{2}\%$, zároveň pak řečeno, že Rakousko-uherská banka a válečné zápůjčkové pokladny poskytují na zástavu obligací a zátižních listů válečné půjčky zálohy na úrok o $\frac{1}{2}\%$ snížený, totiž za dočasnou sazbu eskomptní, tato výhodná sazba pak že zůstane v platnosti nejméně po dobu jednoho roku. Tyto ústavy poskytly za sníženou sazbu zálohy i na jiné vhodné cenné papíry, pokud výnosu zápůjčky použije se k splacení upsané sumy na podkladě subskripčního pozvání. Z pohledávek na běžných účtech, ze vkladů na knížky a pokladniční poukázky mohly býti požadovány částky ku vykonání splátek na válečnou půjčku potřebné bez omezení moratoriem. Lhůta upisovací počala 16. listopadu a měla končiti 24. listopadem, bylo však povoleno prodloužení, zejména pro vojáky v poli. Banky vzdaly se ve prospěch upisovatelů $\frac{5}{8}\%$ provise.

Listy bez rozdílu jazyka a politických odstínů vyzývaly k upisování válečné půjčky a připomínajíce velký úspěch válečné půjčky německé, dovolávaly se obětavosti všeho obyvatelstva,

samosprávné svazy a společenstevní i spolkové jednoty rozesílaly svým členům oběžníky k upisování zvoucí, mobilisovány nejen banky a směnárny a pojišťovací společnosti, nýbrž i spořitelny a záložny, dělnické úrazovny a nemocenské pokladny, městské a dobročinné i spolkové fondy a ovšem i velcí a malí soukromníci, vynikající předáci zejména světa bankovního, odborné listy veřejnými projevy zdůrazňovaly, že upsání co nejvyšších dle majetku jednotlivcova přípustných obnosů válečné půjčky jest nejen vlasteneckou povinností, nýbrž při vnitřní výhodnosti a bezpečnosti půjčky dobrým uložením kapitálu.

V N. Fr. Pr. 15. listopadu guvernér ústavu pro úvěr pozemkový tajný rada Dr. Sieghart psal (článek rozšířila koresp. kancelář do všech jiných listů): Neobyčejná, dějinně neporovnatelná doba vyžaduje mimořádného úsilí a obětavosti. Pouze jedinou historickou epochu Rakouska lze s ní srovnati: dobu, kdy mladistvá císařovna Marie Terezie uhájila svou říši proti světu nepřátel. Německo a Rakousko-Uhersko, krví ztmelená dvojice střední Evropy, jsou ohroženy ze západu a východu, na moři a na souši přesilou, jako před časy Marie Terezie a její dědic. Stejně jako tehdy zbraně schopné mužstvo všech rakouských národů bojuje dnes neochvějně a nezvratně za své staré Rakousko. Těm však, jimž nebylo dopřáno krví osvědčiti životnost, nedělitelnost a nezbytnost tohoto státu, vzecházejí nyní zvýšené a neméně důležité povinnosti. Zvláštní povinností stavu a majetku ve válce je branná dávka, hospodářský válečný úkon; stát žádá ji nyní stejně naléhavě, jako právem. Finanční správa použila svých velkých hotovostí, zajistila si krátkodobé úvěry značné výše a tím dosud hradila vojenskou potřebu. Tím dáno bylo však do oběhu obrovské množství oběžných prostředků a kolují výhradně v tuzemsku, u těch, kteří slouží armádě nebo armádě dodávají. Tyto hodnoty jsou tu, ale jako oběžné prostředky, nikoli jako ukládací kapitál. V dané formě tísní naši valutu, nutno je tudíž přeměnit v ukládací hodnoty, jak v zájmu nynějších majitelů, kteří mohou míti nárok na přiměřené zúrokování, tak i v zájmu státu, který zase potřebuje oběžné prostředky pro své platy. Nadešla doba velké vnitřní půjčky. Jest to finanční nezbytnost i nezbytnost měnové politiky.

Týž orgán velkého finančního světa, patrně aby jako vzor vystavil některé representanty »nabytého majetku«, vídeňské haute finance, kteří upsali značné obnosy, apeloval především na vysokou šlechtu, »majetek zděděný«, aby také ona svými úpisy ospravedlnila svou moc

a své vynikající postavení ve státě. »Lesk, který z minulosti má zářiti do doby přítomné, může jen tehdy žíti v srdcích spoluobčanů, jestliže vyzařuje do veřejnosti a ukazuje každému, že zděděný majetek v Rakousku a historické rody pečlivě střeží kořeny společenské moci, které Lorenz Stein právě tak jako Kant označil jakožto zásluhy. Jednotlivec má právo žádat, aby jeho činy, které jsou a mají zůstatí dobrovolné, byly vyloučeny z veřejné diskuse. Avšak stav, který ještě tolika vztahy je spojen se zákonnými zřízeními v Rakousku, je osobností veřejnou a jeho budoucnost ve státě musí býti podrobena týmž silám, které vytvářejí i mění všecky politické hodnoty. Nabytý majetek potvrdil svou pohotovost také jmény; zděděný majetek měl by pro říši a armádu učiniti totéž.«

Výsledek převýšil skutečně všechno očekávání; doufáno bylo v 1½ miliardy, a docíleno 2135 mil., které dodatečnými úpisy vojáků dostoupily obnosu asi 2180 mil. korun. Uveřejněná statistika nedopouští dosud správného rozhledu ani o tom, kolik upisovatelů v jakých obnosových třídách (do 100, od 100 až do 1000 K atd.) se zúčastnilo,*) ani jaký díl úpisů byl proveden složením obnosu v hotovosti, jaký vybráním nebo převedením vkladů u bank a spo-

*) Korespondenční kancelář 22. ledna sdělovala tento celkový výsledek úpisů na rakouskou válečnou půjčku, jež činí 2.135,527.300 K:

a) Soukromé osoby a firmy:

Upsaný obnos	počet upisovatelů	nom. obnos
pod 100 K	33.027	1,294.000 K
100 K	53.302	5,330.200 K
200 K	50.205	10.041.000 K
300— 500 K	64.519	28,870.300 K
600— 900 K	23.884	18,245.800 K
1000— 1900 K	77.436	92.453.700 K
2000— 9900 K	78.891	219,508.000 K
10.000— 49.900 K	22.285	330,790.100 K
50.000— 99.900 K	2.169	120.176.600 K
100.000— 499.900 K	1.438	213,933.000 K

b) Nespecifikováno:

Banky a směnárny	533	222,414.400 K
Spořitelny a záložny	2.887	418,021.600 K
Pojišťovny a nemocenské pokladny	940	103.648.700 K
Fondy a spolky	7.062	121,550.900 K
Souhrn	418.741	2.135,527.300 K;

z toho připadá na úpisy u poštovní spořitelny 231,349.300 K. V těchto nespecifikovaných výkazech je skryto přemnoho drobných upisovatelů, kteří zejména u spořitelny a záložen, pokud nejde o jejich vlastní úpisy, silně převažují. Podobně u poštovní spořitelny, která upsanými 234,3 miliony reprezentuje přes devětinu všech úpisů. Detailování těchto úpisů přiblížilo prý by počet drobných upisovatelů (do 10.000 korun) počtu německému.

řítelen a jaký konečně zcela neb z části použitím úvěru. U srovnání s Německem se zdá, že v Německu převažují mnohem více velké úpisy.

Také Uhry, a sice o týden před Rakouskem, vypsaly 7. listopadu daně prostou válečnou půjčku, ale nikoliv v pokladničních listech, nýbrž v rentách (použití renty jakožto trvalého zatížení bylo v Rakousku nemožno, jelikož nezasedá parlament), a sice 6⁰/₀ních za kurs 97·50 pouze v Uhrách, Bosně a Hercegovině k upisování vyložených. První kupon je splatný 1. května 1915, vláda je však zmocněna od 1. listopadu 1920 půjčku po tříměsíční výpovědi zcela nebo z části v nominálním obnosu splatiti. Také v Uhrách půjčka měla úspěch, upsáno bylo tam dle konečného sčítování z 22. ledna 1915 celkem 1170 mil. korun.

Pozoruhodno je, že se u peněžních ústavů neprojevil žádný nedostatek peněz následkem splátek na válečnou půjčku. Přes nepochybně značné vybírání vkladů pro úpisy, přes vlastní úpisy bank a kreditování jiným upisovatelům měly banky i po válečné půjčce větší pokladní zásoby nežli před tím, čehož příčinou je patrně, že finanční správy rakouská a uherská kryjí z půjčky jen nové výdaje válečné, aniž asi učinily Rakousko-uherské bance jakých splátek na zálohy jim v prvních měsících války poskytnuté, takže se v oběhu silně rozmnožila platidla a peněz je nadbytek.*)

Přejdeme nyní ke státům trojdohody.

O státech trojdohody jsou zprávy arci spořejší a ovšem politickými tendencemi zbarvované.

V Anglii byly válečné výdaje do konce r. 1914 páčeny na 328·44 mil. liber, k jichž úhradě ministerský předseda Asquith žádal na dolní sněmovně nejprve 7. srpna úvěr 100 mil. liber (asi 2·4 miliardy korun), jež vydány v pokladničních směnkách, umístěných po částkách dílem u londýnských bank, dílem v obecnstvu, při čemž vyložené obnosy byly v srpnu a září až třikrát přepsány. V týdnu 18. až 25. listopadu byla k upisování vyložena nová anglická půjčka 350 mil. liber, 3¹/₂⁰/₀ní a 1. března 1928 al pari splatná, za emisní kurs 95, takže výnos spolu s amortizační premií činí téměř 4⁰/₀, zatím co anglické konsoly i za tehdejších nízkých kursů vynášely jen asi 3¹/₂⁰/₀. Kdežto však Německo a Rakousko-Uhersko se snažily uvésti půjčku i po malých a nejmenších obnosech do širokých mass, byl v Anglii nejnižší upsa-

*) Der österr. Volkswirtl z 23. ledna 1915, str. 260.

telný obnos 10 liber št. (asi 2400 K), což arci v Anglii znamená mnohem méně nežli u nás. Kdežto však v Německu povolena byla pro úvěry na úpisy válečné půjčky výhodnější sazba jen na 6 měsíců a v Rakousku u Rakouskouherské banky na celý rok (a jen na 3 měsíce, dávají-li se v zástavu jiné cenné papíry nežli úpisy válečné půjčky samé), zajistila banka anglická zápůjčky pro válečné úpisy za 1% pod bankovní sazbou na neméně nežli tři leta. V celku však, umístila-li Anglie přes skepsi německých listů v krátce 8.4 miliardy K, je to podobný úspěch jako oněch 4.5 miliard v Německu a asi 3 $\frac{1}{3}$ miliardy v Rakousko-Uhersku,*) a Anglie opatřila prostředky k úhradě svých válečných výdajů s lehkostí, jaká odpovídá jejímu kapitálovému bohatství, krátkodobému uložení veliké části jejích úspor a dosud poměrně nejméně poškozenému obchodu.***) Ovšem bude i pro Anglii oříškem finanční úhrada, potrvá-li válka ještě půl nebo celý rok a budou-li společná vydání trojdohody činiti dle zprávy finančního ministra Lloyd Georgea v anglické dolní sněmovně za rok 1915 něco přes 2000 mil. liber čili 48—50 miliard korun, z čehož prý by na Anglii připadal asi o 100—150 mil. liber větší podíl nežli na velmoci ostatní.

Daleko větší obtíže objevily se ve Francii a v Rusku.

Nepříznivé výsledky s hrazením válečných výdajů výpůjčkami vykazovala mimo obecné očekávání Francie. Dva měsíce před válkou, 31. května 1914, francouzský národohospodář a bývalý ministr Yves Guyot uveřejnil ve vídeňské »Zeit« zajímavý článek o francouzské vládě a úsporném kapitále, jež počíná těmito dílem kritisujícími, dílem elegickými odstavci: Francie platí obecně za kapitálový reservoar. Její finanční síla je sice menší nežli Anglie, ale francouzské kolonie nečiní tak velikých finančních nároků na zemi mateřskou jako anglické. S druhé strany není potřeba po úvěru průmyslovém a komunálním ve Francii tak veliká jako v Německu. Většina Francouzů má negativní ctnost: spori-
řivost. Spořením nabývají svých kapitálů. To jest ona produkce, která vyžaduje nejskrovnějšího namáhání. Francouzi dovedou vystačiti se svým důchodem a nad to ještě značný díl uložit. Ale protože francouzské cenné papíry v poměru k své ceně poskytují jen skromnou výnosnost, vzniká po-

*) Der Österr. Volkswirt, 12. prosince 1914, str. 172.

**) Walther Federn, Die Finanzkonferenz der Tripelentente, Fremdenblatt z 9. února 1915.

třeba kapitál z Francie exportovati. To jest onen druh exportu, který se dá nejsnáze provést. Veškeren francouzský kapitál, který jest umístěn v cizině, bývá dle Guyota odhadován asi na 40 miliard franků — Anglie má v cizině uloženo alespoň 90 miliard franků, ale nezapomínejme, že Anglie dříve počala s průmyslovým a kapitálovým exportem a že má více lidí, kteří také více vyrobí a na konec v celku i více mohou uspořiti.

Od posledních let hlásáno bylo ve Francii v souladu s protekční celní politikou proniknutí francouzského peněžnictví politikou: stát měl převzít vedení uspořeného kapitálu, nejen organizovati úvěr průmyslový a zemědělský doma, nýbrž i zamezovati zavádění těch oněch cenných papírů z jedné země a podporovati zavedení efektů z jiné země, stát měl při uzavírání francouzských půjček do ciziny donucovati zahraniční dlužníky, aby zadávali objednávky do Francie a tím uměle oživovali francouzský průmysl i aby tak velká část peněz jim půjčených zůstala ve Francii k zaplacení zakázek jimi učiněných, aby tedy místo peněz půjčeno a exportováno bylo vlastně zboží,*) stát měl býti zkrátka »strážcem národního bohatství«, měla nastati alliance mezi financí a diplomacií. Tak z politických příčin zamezena uherská výpůjčka 500 mil. fr., v prosinci 1909 po mnohaměsíčním vyjednávání smlouvená, protože měla z části sloužiti k zaplacení uherského podílu na útratách annexe Bosny a Hercegoviny, a koncem r. 1911 nová půjčka 1 miliardy fr. rakouská, a naopak podporovány půjčky do Ruska a na Balkán.***) Když vnitřní půjčka pro branné účely stávala se ve Francii vždy naléhavější, vydáno nové heslo: »žádná zahraniční půjčka před francouzskou«, avšak politické ohledy donutily k ruské železniční půjčce, k průmyslové půjčce čínské, k půjčkám švédské a řecké. A ovšem již z dřívějších dob miliardy francouzského kapitálu roztržštěny v půjčkách orientálních, jihoamerických a j. exotických.

Již od počátku roku 1914 pak ukazovaly se na francouzském trhu peněžním a kapitálovém zjevy nepříznivé. Mobilární banky byly přetíženy pokladními listy balkánskými, k tomu přistoupilo, že velké pohledávky v Brasílii a v Mexiku staly se pochybnými — bursovní hodnota mexických papírů ve Francii se nalézajících klesla od r. 1911 do 30. června 1914 s 2·4 na 1·1 miliardu. První obětí

*) Arthur Dix, Der Weltwirtschaftskrieg, str. 10.

**) Sr. O. N. 1912, str. 485.

byla spekulací banka Victor, již následoval bankovní dům Neufville*), a důvěra obecnostva k bezpečnosti bank klesla tak, že krátce před válkou vláda byla donucena k pomocné akci pro velikou Société Générale, jednu ze tří největších »nacionalistických« bank. Jež mají asi 4 miliardy franků cizích peněz a dohromady udržují ve Francii hodně přes 1000 filiálek.**)

Obrovské kursovní ztráty na burse zvýšily obecnou nevolnost, a když francouzská vláda po roční přestávce opět jednou přikročila k veřejné subskripci na 3½%ní francouzskou rentu (šlo o pouhých 800 mil. fr.), splaceno na ni do počátku srpna jen 250 mil. fr., francouzský peněžní trh byl v stagnaci, která se blížící politickou krizí a mobilisací přirozeně jen stupňovala. Když v srpnu válka skutečně byla vyhlášena, povolen vládě 19. srpna mimořádný úvěr 2753·95 mil. fr. (z toho 2686 mil. fr. na válku a 48 mil. fr. na námořnictvo), avšak upisování špatně pokračovalo, takže počátkem září ucházela se Francie o půjčku 100 mil. dolarů (500 mil. fr.) u Morganovy firmy v Novém Yorce. Půjčka byla sice presidentem Wilsonem zprvu obmezena na polovici s podmínkou, že smí být dodána jen v potravinách a v bavlně, až konečně v polou září vyjednávání zcela přerušeno, jelikož poskytnutí půjčky bylo zahraničním úřadem (Bryan) prohlášeno za porušení neutrality, v téže Americe, jejíž latinské republiky jsou mrveny skoro výhradně francouzským kapitálem a jejíž železniční papíry (také Unie) došly přátelského umístění ve Francii, když je byl německý trh odsunut. Také v Anglii umístěn pouze nepatrný obnos 2 milionů liber šterlinků (50 milionů franků) místo žádaných 500 milionů franků. Vláda tudíž vydala vnitřní tříměsíční a celoroční 5%ní obligace »pour la défense nationale«, jichž upisovatelé obdrželi přednostní právo na budoucí válečné půjčky; i těchto pokladničních listů mohlo být do prosince 1914 vydáno jen za 700 mil. fr. Musila tudíž Francie útraty válečné hraditi rozmnožením bankovek, — do 10. prosince poskytla francouzská banka vládě zálohu 3600 mil. a v prosinci žádala vláda o dalších 6 miliard, — k vydání nějaké velké půjčky válečné dosud nedošlo, pro tří- až dvanáctiměsíční pokladniční listy v nevelikém poměrně dosud obnosu s námahou hledán trh doma a dílem i v Londýně a v Novém Yorce.

*) Sr. O. N., 1914, str. 296.

**) Hugo Hartung, Die finanzielle Rüstung der kriegführenden Staaten Berlin 1914, str. 16 a násl.

S válečnou půjčkou má býti sloučena poslední $3\frac{1}{2}\%$ ní půjčka francouzská.

Není tedy pochyby, že soukromé bohatství ve Francii jest obrovské; avšak desítky jeho miliard jsou umístěny v půjčkách ruských, orientálních, mexických, jihoamerických a j., jež jsou dnes nerealisovatelný, mnozí boháči umístili již dávno z obavy před hrozící osobní daní důchodovou, jaká v Rakousku a v Německu dávno již jest zavedena, své movité jmění v Holandsku, ve Švýcarsku a j., vládnoucí plutokracie a vůbec vrstvy, které z touhy po osobním blahobytu ohrožují budoucnost národa nedostatečným počtem dětí, neznají ani peněžně dost obětavosti naproti celku. Touha po hospodářské pohodlnosti, po umísťování kapitálů v cizině místo v podnikatelském použití doma nyní ve válce projevila své stránky nejtemnější, v nedostatku lidí a v nedostatečné pohotovosti finanční.

Nejobtížnější je poměrně z trojdohody finanční situace Ruska. Obrovské massy svých vojsk může arci zásobovati potravinami vlastní produkce zemědělské — ovšem byla právě úroda roku 1914 daleko slabší nežli v letech normálních — ale většinu potřebného válečného materiálu musí odebírat z ciziny, hlavně z Ameriky a Japonska, a musí tyto objednávky platiti zlatem, stejně jako úrokové kupony svých dluhů. Po válce s Japonskem Rusko přes všechny předpovědi Rohrbachovy, Martinovy a j. finančně se neshroutilo; platilo své úroky, zmenšovalo své dluhy, zmizely obvyklé schodky v jeho účetních závěrkách — ruské finance byly uvedeny ve stav »západní Evropě přijatelný«, jeho dlužnická minulost byla pokládána již za překonanou, podiv budil jen tak skvělý vzrůst státních financí při stále tak nízkém blahobytu obyvatelstva.*) Witteův žák a nástupce, Kokovcev, provedl tento finanční vzestup. Systém Witteův měl dvě základní opory: zlatou měnu a obrovský zlatý poklad ruské státní banky cedulové a kořaleční monopol, a jeho celkem skvělé udržení se přes válku r. 1904 i přes revoluci bylo ještě neobyčejně podporováno několika po sobě následujícími velmi dobrými úrodami. Placení zlatem a výměna papírových peněz za kov nebyly za japonsko-ruské války v Rusku vůbec zastaveny, ze vnitřního oběhu bylo sice zlato vyssáto, ale bez obtíží, protože ruské obyvatelstvo bylo ode dávna zvyklo na peníze papírové, zlatý poklad ruské státní banky byl v závěrku války více než

*) Srovn. O. N. 1914, str. 201.

dvojnásobný nežli na jejím počátku a rozmnožil se na $1\frac{1}{4}$ miliardy rublů. K tomu podařila se Rusku v dubnu 1906 ještě $2\frac{1}{4}$ miliardová výpůjčka, v l. 1909—11 přijalo Rusko přes miliardu více, nežli vydalo, následkem bohatého exportu obilního, silně stouply též příjmy z kořalečního monopolu, cel, tabáku a státních drah. R. 1912 a 1913 ochabl sice export obilní, činil však stále ještě po 550 mil. rublech, i státní dráhy poskytovaly dostatečné zúročení. Již v první polovici roku 1914 však zdálo se, že ruské státní příjmy doznávají citelného úbytku. Přes obrovské výdaje na vojsko a námořnictvo, zvláště od r. 1908 silně rostoucí, kupovalo Rusko stále na londýnském trhu zlato a zlatý poklad ruské cedulové banky činil před samým vypuknutím války přes 1600 mil. rublů. Nyní přišla válka, jejíž náklady kromě 350 mil. rublů výdajů za mobilisaci činily do konce října na 1785 mil. a do 1. ledna 1915 (dle ruského kalendáře) 2200—2400 mil. rublů.*) Na druhé straně provedlo Rusko právě na počátku války čin obrovského dosahu kulturního: zákaz alkoholu. Státní bilance byla tím »denaturalisována«, zákaz zbavil však říši plné třetiny příjmů — výnos lihového monopolu činil ročně 700—900 mil. rublů, — také výnos cel a státních drah obrovsky klesl podvázáním ruského exportu po moři Baltickým a Černém.

Podle pamětního spisu ruského finančního ministra Barka z prosince 1914 ke státnímu rozpočtu na r. 1915 sloužily k úhradě válečných výdajů: emise 5%ních státních obligací s krátkou dobou splatnosti ze dne 16. (28.) srpna v obnosu 400 mil. rublů; emise 5%ních pokladničních listů krátkodobých v témž obnosu dne 1. (14.) října; emise 4%ních pokladničních poukázek v obnosu 300 mil. dne 22. srpna (4. září); vnitřní 5% půjčka v celkovém obnosu 500 mil. rublů dne 3. (16.) října vyložená; výpůjčka 12 mil. liber šterl. na londýnském trhu k zaplacení mimořádných objednávek v cizině, úhrnem tedy 1850 mil. rublů. Za anglickou půjčku musilo však Rusko dáti v zástavu 8 mil. liber šterlinků zlata do Londýna, a jaký byl skutečně výsledek vypsané vnitřní půjčky, není známo,**) stát s obyvatelstvem tak obrovskou

*) Prof. Dr. Karl Ballod, Russische Finanznot und Rubelkurs, N. Fr. Pr., 2. února 1915.

**), Počátkem listopadu se sdělovalo, že ruské banky převzaly tuto 5proc. půjčku v 50 letech umořitelnou za kursu 92; z celkové částky převzaly banky 300 mil. rublů na pevně, 200 mil. mají banky v opci. Petrohradské banky zúčastnily se tohoto obchodu 2 třetinami a moskevské 1 třetinou. Půjčka měla býti co nejdříve nabídnuta na ruském trhu k subskripci.

převahou agrárním a teprv na prahu kapitalistického vývoje je pro veliké vnitřní státní půjčky nesnadným terénem. Ostatek byly válečné výdaje, rostoucí stále asi o miliardu marek měsíčně, kryty jako v některých jiných státech tiskem bankovek neboli po rusku »úvěrních билетů«. Oběh rublových bankovek stoupl skutečně od počátku války do února ze 1400 na 3000 mil. rublů. Dle velmi přísných předpisů bankovního statutu ruského musí býti veškeré »úvěrní bilety« až na 300 mil. rublů uhrazeny zlatem, podle posledního výkazu měla však ruská státní banka zlatého pokladu a zlatých pohledávek do ciziny jen 1713 mil. rublů, tedy o miliardu méně, nežli nařizuje statut bankovní; nezapomínejme však, že by na podkladě téhož zlatého pokladu, jaký měla dle posledního výkazu ruská banka, mohlo se u nás vydati 4280 mil. a v Německu dokonce 5139 mil. rublů bankovek, tedy o 1·38 a o 2·14 miliardy více, aniž by bankovní statut co do úhrady byl překročen. Potvrď-li však válka ještě dalších 6—8 měsíců, řekněme do podzimu, bude Rusko potřebovati dalších 4—5 miliard rublů, z nichž pak asi polovici bude nutno hraditi tiskem bankovek, a jest obava, že oběh bude papírovými penězi přeplněn, že tyto stanou se jako kdysi u nás trvalou součástí ruské peněžní soustavy a že klesnou v ceně. Historie zná podobné příklady: také za napoleonských válek kovová úhrada zmizela zcela, za války krimské 1854—56 a turecké 1877—78 ze čtyř pětín a šesti sedmin, a války vedeny převahou emisí papírových peněz, které klesly po válkách napoleonských až na 15⁰/₀, po válce krimské a turecké na 60⁰/₀ hodnoty předválečné.

Kurs ruského rublu skutečně na trzích, pro Rusko směrodatných, v Londýně a v Paříži, klesl pod dvě třetiny své nominální hodnoty, v r. 1897 určené, a je v zemích trojdohody značně nižší nežli v Rakousku a v Německu. U nás a v Německu je totiž rublu potřebí k placení vojenských hotových výdajů v obsazených krajích ruského Polska, kdežto Francie i Anglie a severní Amerika jsou věřiteli Ruska. Rusko musí jen do Francie platiti ročně okrouhle 1 miliardu franků na kuponech rent, obligací a akcií — proti závazkům do Francie ustupují dosavadní závazky Ruska do jiné ciziny před válkou daleko do pozadí — ještě horší však jest, že průmyslová a technická opozdilost Ruska přes bohaté přírodní poklady nedovoluje mu, aby svou válečnou výzbroj a jiné válečné potřeby věcně hradilo vlastní výrobou, jako to činí Německo a Rakousko. V tom právě tkví vlastní slabost Ruska, která působí

v první řadě jeho potíže finanční. Majíc pro ony dvě příčiny větší potřebu platidel do ciziny, než kterýkoliv jiný stát, nemá totiž nyní exportu, jímž by své dluhy do ciziny mohlo vyrovnávat.*) Také Rakousko a Německo jsou sice nyní v svém exportu podvázány, ale skoro úplně je zamezen také jejich přívoz z ciziny, kdežto Rusko právě nyní má obchodní bilanci stejně pasivní jako efektní. Kdyby Rusko chtělo zahraniční kurs svého rublu, po leta pečlivě udržovaný a nyní tak silně kleslý,**) prostě rychle a pro okamžik udržeti, mohlo by bez rozpaků obětovati i větší část svého zlatého pokladu, bez obavy, že tím podryje platnost rublu ve vnitřním obchodě — dříve jsme ukázali, že zlatá úhrada ruské valuty je dosud poměrně značná — Rusko však počítá, že, zachová-li dosavadní zlatý poklad, dosáhne po válce za obnoveného exportu obilního výhodnějších úvěrních operací a regulace svých kursů směnečných. Hledí tudíž Rusko, aby své nynější platy do ciziny za kupony státních dluhů i za vojenský materiál ze států trojdohody i z neutrálních dovážený hradilo nyní opět zálohami z ciziny.***)

Aby se vybredlo z hrozícího převýdaje papírů, ruští valutní politikové přímo slidili po nových ideách. Návrh, také theoreticky zajímavý, podal v polou ledna 1915 pařížský zástupce ruského finančního ministerstva, Artur Raffalovič, muž, kterému ani příkře nepřátelské německé hlasy neupírají, že před válkou požíval vážnosti jako odborně znalý posuzovatel mezinárodních trhů peněžních.†) Raffalovič navrhoval, aby k mezinárodnímu zúčtování mezi Ruskem, Anglií a Francií byla zřízena mezinárodní peněžní jednotka, která by nesměla soutěžit se zlatem a která by umožnila spojeneckým vládám projevit po stránce ekonomické svou solida-

*) Dovoz do Ruska bez asijské části činil dle právě vysle úřední ruské zprávy v roce 1914 925 mil. a poklesl proti předloňsku o 295 mil., vývoz pak, který činil loni jen 857 mil., poklesl o plných 567 mil., tržební bilance, která předloni byla aktivní o 200·4 mil., loni končila pasivem 67·7 mil., které stoupá na 157·3 mil. rublů, připočte-li se obchod přes hranici asijskou (dovoz 176·7 a vývoz 87 mil. rublů).

**) Mincovní parita rublu činí 10 liber šterl. = 94·58 rublů, 100 rublů = 216 marek, 12. ledna však 10 liber šterl. bylo rovno plným 116 rubl., tedy disažio 22%. Čím menší kurs rublu, tím větší sumy v rublech musí Rusko platiti v cizině za kupony a dodávky na cizí měnu znějící.

***, Srovn. k tomu všemu též článek »Russlands Finanz- und Währungs-sorgen« od W. F. (Walther Federn) v Österr. Volkswirt ze 6. února 1915, a téhož článek »Die Finanzkonferenz der Tripelentente« ve »Fremdenblattu« z 9. února 1915.

†) »Russlands Finanznot«, N. Fr. Pr. 13. února 1915 (psal Ladon, známý národohospodářský a finanční referent také v Hardenově Zukunft). Raffalovič nepotřeboval ostatně ani tohoto vysvědčení Ladonova.

ritu. Každá z oněch tří zemí ať vydá za 600 milionů franků říšských pokladních poukázek s nízkou úrokovou mírou, které by byly umořeny teprve za 5 až 10 roků po skončení války. Každý stát obdržel by stejné množství těchto říšských pokladních poukázek a tři říšské banky poskytly by na to úvěr, každý stát smí tyto poukázky prodávati svým příslušníkům za vlastní valutu za podmínek, stanovených dle jeho libosti, po skončení války provedou ony tři říšské banky vzájemné súčtování, nepoužité poukázky vezme každý z oněch tří států zpět.*)

V témže snažení dlužno hledati vlastní podnět ke společné poradě finančních ministrů Francie, Anglie a Ruska, počátkem února konané. Bylo mluveno dle návrhu Raffalovičova o plánu trojdohody vydati společnou půjčku 1800 mil. fr. v pokladničních listech společných, které by ve všech státech trojdohody byly opatřeny mocí zákonitého platidla a z nichž by na každou z tří velmocí připadalo po 600 mil. fr., z čehož telegrafické zprávy vybájily společnou půjčku těchto velmocí o 15 miliardách. Dle prohlášení anglického kancléře pokladu Lloyd Georgea v dolní sněmovně anglické 15. února však bylo jen usneseno, aby státy trojdohody rovnými díly převzaly zálohy zemím, které nyní bojují nebo později budou bojovati po jejich boku (k tomu vydá se jménem tří mocností půjčka), aby styky mezi bankami, které vydají půjčku tří mocností, byly zvláště upraveny, aby všechny nákupy tří vlád u neutrálních zemí byly činěny společně, konečně aby byla učiněna finanční opatření, jimiž by byl usnadněn ruský vývoz, jakož i aby byla opět zjednána směneční parita mezi Ruskem a ostatními spojenci. Každá země má opatřiti peníze pro vlastní válečné účely pokud možná ve vlastním území, avšak, kdyby bylo třeba pomoci pro nákupy v cizině, pomohli by ti, kdož mají prostředky, dle svých sil. Prvních 50 milionů liber pro ruské nákupy v cizině bylo by umístěno ve stejných částkách na londýnské a pařížské burse; 10 milionů ruských pokladničních poukázek bylo prý již upsáno. Společné půjčky byly by však uzavřeny jen pro zálohy menším spojeneckým státům.

*) Návrh, jehož základní myšlenkou bylo vzpružení neobyčejně nízký kurs ruské valuty ve Francii a Anglii a opatření bez vývozu zlata Rusku úvěry v těchto zemích, doznal v německém tisku přímo vášnivého odmítnutí z důvodů více politických nežli hospodářských nebo dokonce vědeckých. Toliko W. Federn (Fremdenblatt 9. února) poznamenal, že by vypravení pokladních listů vlastností zákonného platidla ve státech trojdohody »o sobě nečinilo značnějších potíží«.

Spojeneckým státům trojdohody poskytla dosud finanční pomoci v první řadě Anglie a v druhé řadě Francie. Belgii poskytla do února Anglie zálohu 600 mil. fr., Francie 250 mil. fr., Srbsku Francie 90 mil. fr. a také Černé Hoře dostalo se od západních zemí finanční podpory. Srbsko a Černá Hora byly podporovány také válečným materiálem a zejm. Srbsko dostalo od Ruska veliké subsidie tohoto druhu, nyní pak slibují se společné podpory i jiným státům, v jejichž přístup trojdohoda doufá. Prozatím jen o Řecku se ohlašovalo v únoru z Londýna, že vyjednává v Anglii o půjčku 200 mil. fr., která by se arci na společný účet poskytla, jen kdyby Řecko skutečně do války se vmísilo.*)

Také neutrální státy musily, a většinou hned po vypuknutí války, učiniti výpůjčky k úhradě nákladů mobilisačních. Rumunsko vzalo 14. srpna u Národní banky rumunské 4%ní zálohu 40 mil. lvů a uzavřelo skrze touž banku v polou září půjčku 250 mil. franků, v Bulharsku splatné bony pokladničních listů vyplácí Národní banka v Sofii a vláda žádala na sněmu 10. srpna úvěr 50 mil. fr., turecká vláda ještě před aktivním vstoupením do války povolila ministerstvu války válečný úvěr 3 mil. liber, v Itálii zmocněna vláda 18. srpna vydati nové státní poukázky po 10 a 5 lirách do 350 mil. lir a poukázky na 1 a 2 liry, Švýcarsko 13. srpna vypsalo 5%ní půjčku 30 mil. fr. za kurs 99%, splatnou v únoru 1917, v Holandsku povoleny opětovně úvěry na mobilisaci námořní milice, v Norsku 20. srpna povolil storting mimořádný úvěr 15 mil. korun a 28. září učiněna u londýnské soukromé banky 7%ní výpůjčka 14 mil. korun k zaplacení účtů za zboží koupené v Londýně a k zaplacení kuponů na londýnském trhu, ba i v Spojených Státech podána 5. září osnova zákona na vnitřní daň 100 mil. dolarů k zamezení pokladničního schodku z války.

III. Úhrada válečných břemen po válce.

Je-li za války první otázkou okamžitá finanční potřeba, opatření peněz k vedení války, t. j. k zásobování vojska, opatrování a doplňování válečného materiálu potřebných, je druhou neméně vážnou otázkou, jak po válce zjednatí opět pořádek v hospodaření státním a v měně státní. Úvahami o tom dlužno zabývat se již v míru.

*) Srv. shora citovaný článek W Federna ve Fremdenblattu z 9. února 1915.

Nejsnadnější úlohu mají, kdož majíce pevnou důvěru ve vítězství svého státu, hovoří o válečných náhradách se stejnou sebevědomou důkladností, s jakou podrobují nové úpravě též budoucí hranice států.

Řád zaplatí samozřejmě ten, kdo bude přemožen, praví Wolf,*) »vae victis« bude tentokrát platiti i v ohledu hospodářském. Illúsá-li Molke a činí-li si moderní vedení války zásadou, zničiti odpůrce vojensky, bude musit nyní býti odzbrojen i hospodářsky.« Wolf nepouští se však do číselných odhadů. Tohoto jisté obrazotvornosti vyžadujícího úkolu podjal se bývalý ruský stálí rada Dr. Rudolf Martin,**) který již v dřívějších letech v rozporu s objektivnějšími národohospodáři německými zvláště naproti Rusku zaujímal stanovisko nesmiřitelně nepřátelské. Vývody jeho, byť i nebyly prozatím aktuální, jsou jistě zajímavé alespoň stránkou početní a výstředně nacionalistickou.

Martin počítá, že válka k úplnému potření nepřátel potrvá alespoň 1½—2 léta, a páčí válečné útraty při dvouletém trvání jejím pro Německo na (okrouhle) 16 miliard M, pro Rakousko-Uhersko na 10 miliard, pro Turecko na 4 miliardy; 30 miliard M je tedy minimum válečné náhrady, jež by se od přemožených měla požadovati. Ale válečná náhrada se »dle moderních pojmů« neukládá, jen aby poskytla vítězi náhradu přímých či nepřímých útrat válečných, nýbrž aby přemoženému znemožnila vítěze v nejbližších desíletích opět napadnouti. V roce 1871 žádalo Německo na Francii asi 2½krát tolik, co činily jeho vlastní válečné výdaje (Francii samu stála ovšem válka r. 1870—71 asi 10 miliard fr.; kromě 5miliardové kontribuce 302 mil. fr. úroků až do plného zaplacení kontribuce, 320 mil. fr. vydržování německých vojsk, které až do téže doby zůstaly ve Francii, 2·1 miliardy vlastních válečných výdajů Francie, 995 mil. ztrát na daních a pod. příjmech, 592 mil. znovuzřízení branné moci a 432 mil. fr. náhrady škod obcím a jednotlivcům), dle tohoto měřítká činila by válečná náhrada trojdhody vítězům 75 miliard marek. Musila by však uložena býti obnosem asi 150, nejméně však 120 miliard marek, aby po uzavření míru odpůrci trvale byli oslabeni a vítězi hospodářsky posíleni. Již Bismarck prohlásil, že Francie podruhé tak levného míru jako v r. 1871 nesmí dosáhnouti. Národní jmění Francie

*) Die Kriegsrechnung str. 42.

**) Die finanzielle Kriegsentschädigung v Deutsche Montagszeitung v Berlíně 8. února 1915, srovn. i Prager Tagbl. 11. února 1915.

páci Martin dle většiny znalců asi na 250 miliard, Německa na 300 a Anglie na 350 miliard marek, francouzský státní dluh stoupne však při dvouletém trvání války ze 30 na nejméně 60 miliard fr. a ruský ze 26 na nejméně 80 miliard; ruský státní bankrot pokládá Martin za neodvratný, Francie ztratí jím 16, Německo asi 2, Holandsko, Rakousko-Uhersko a Anglie asi 1 miliardu franků. Z oněch 120 miliard válečné náhrady měly by Německo, Rakousko-Uhersko a Turecko požadovati 75 miliard od Anglie, 25 od Francie, 15 »od zbytku ruské říše« a 5 od Belgie. Poněvadž by žádný z přemožených států nebyl s to, tyto miliardy zaplatiti najednou nebo v krátkých lhůtách, splatila by Anglie ihned 35 miliard a pak po 20 let ročně po 2 miliardách, Francie na oněch 25 miliard M (asi 32 miliard fr.) 10 miliard fr. ihned a pak po 11 let ročně po 2 miliardách franků. Po tu dobu zůstaly by německé posádky v Londýně, na pobřeží jižní Anglie a v Paříži, a dlužníci platili by jak úroky z nedoplatků, tak útraty vydržování těchto posádek. Jak by se vítězi měli rozdělit o oněch 120 až 150 miliard M, Martin nepovídá; také posílá do posádek v Anglii a Francii pouze armádní sbory německé, nikoliv také rakouské a turecké.

Jinaké záměry sleduje směr, zastoupený národohospodářem A. Dixem.*) Jako celou historii brandenbursko-prusko-německou dlužno prý chápati jakožto po staletí uplatňovaný pud k moři — nejprve od malého státečku vnitrozemského až k ústím obou vele-toků Braniborskem plynoucích, k břehům moře Baltického a Severního, pak politické spojení celého německého břehu a nyní pomocí trojspolku i východ k moři Středozevnímu — tak musí nyní státí se cílem německé politiky posunouti německé pobřeží až na kanál La Manche a na východě zabrati celý ruský tok Visly. Vyslovují-li se námitky proti přičlenění krajů s cizím, nepřátelským obyvatelstvem, čelí jim Dix projektem vycházejícím prý od vynikajících a povolaných vůdců německého koloniálního hnutí a hospodářského života. Nalezen pro to výraz »evakuace«, vyklizení. Ve všech krajích, kde se obyvatelstvo prohřešilo ozbrojeným odporem proti německému vojsku, budiž ono vyvlastněno, náhrady expropriační buďtež placeny z válečné kontribuce, rodiny dosavadních majitelů musí se vystěhovati za hranice a uvolněná takto půda rozdělí se mezi příslušníky určitých německých pluků a po-

*) A. Dix, Der Weltwirtschaftskrieg, str. 33 a násl.

zůstalým po padlých, tovární a živnostenské závody dají se*) ve družstevní majetek způsobilým dělníkům, kteří jsou vojáky, doly přejdou ve státní majetek. Daleko snáze nežli v průmyslové a hustě zalidněné Belgii a východním pruhu francouzském bylo by lze otázku této německé kolonisace poválečné řešiti v ruském Polsku. Ruské státnictví je uvyklé rok co rok násilně přesazovati statisíce venkovského obyvatelstva — svědectvím je tu historie osídlení Sibíře i do války prováděná velká reforma agrární — i bylo by snadno uložiti přemoženému Rusku, aby kraje, jež musí odstoupiti, také ode všeho obyvatelstva vyklidilo. Neboť veliký cíl musí zníti: ne toliko válečné odškodnění v hotovosti, nýbrž především i v majetku země, a ne pouze odstoupení jistých území, nýbrž skutečné vlastnictví veškeré půdy v nich, aby tato mohla býti znovu osazena kolonisty německými. Tam mohli by se k svým soukmenovcům přestěhovati Poláci ze starého Pruska a na východní pruské hranice opět němečtí sedláci z velkých německých kolonií jihoruských, které by jinak po válce byly vydány tím prudšímu porušování.***) — Ani takovéto projekty nejsou ničím novým v dějinách; takováto »evakuace«, vyklizení postoupeného území na útraty přemoženého státu, není leč trochu moderní formou podílení řeckého bezpozemkového proletariátu a římských vojáků půdou v dobytých provinciích.

Vážnější projevy zabývají se otázkou, jak válčící státy po uzavření míru a co možná ještě za války uhradí břemena válkou způsobená, nehledíc k nejistým kontribucím válečným. Půjde tu nejenom o zaplacení vlastních přímých útrat válečných, nýbrž i o náhradu škod válečných a znovuzřízení válečného materiálu, o nové lodi a automobily, letadla a pevnosti, o invalidní fond k podpoře invalidů a pozůstalých po těch, kdož válkou či nemocí byli zahubeni. Již r. 1873 bylo k tomuto poslednímu účelu v Německu vyhrazeno 270 mil. M, kterýž obnos se však ukázal nedostatečným.

Pokud Rakouska se týče, vydali právě dvorní rada pražské finanční prokuratury v. v. Fr. Meisel a profesor státních věd na německé universitě pražské Dr. Arthur Spiethoff »k naléhavému podnětu z kruhů říšskoněmeckých národohospodářů« a v první řadě k informaci Německa o finančním postavení našeho státu

*) Tato náhlá sociální myšlenka v brožuře tak nacionalistické opravdu překvapuje.

**) Dix, Der Weltwirtschaftskrieg, str. 33—37.

brožuru, která došedši přirozeně pozornosti v německém tisku za hranicemi i u nás, zasluhuje i obsahem i pražským původem svým také našeho povšimnutí.*) Tuto její pochod myšlenkový:

Od let bylo jasno, že v nastávající světové válce papírové peníze budou všude míti vedoucí úlohu. Jedno arci nelze však zapomínati: právě tak jako neodvratným je částečné hospodaření s papírovými penězi, zejm. za dlouhého trvání války, právě tak nutným jest jeho odstranění po uzavření míru, neboť trvá-li dlouho, má v zápětí národohospodářské škody a závady, jakých mocný stát naprosto nesmí strpěti. Odstraniti je bylo by vítěznému státu nejsnadněji z válečné náhrady; avšak autoři z oprávněné opatrnosti upozorňují, že by snad zřetelem na obdržení válečné náhrady vůbec nebo v určitém obnosu mohly doznati újmy důležitější po případě zájmy teritoriální, vojenské, politické a obchodně politické. Nezbude tu pak leč odstraniti papírové peníze výpůjčkou vnitřní nebo zahraniční. Ve finančním ohledu tedy konec konců vyjde vedení války nechť pomocí papírových peněz či výpůjček na jedno: zvětšení státního dluhu a úrokového břemene, i vzniká pak otázka, zdali stát sám z vlastní síly a bez válečné náhrady je s to unésti ohromně zvýšené břemeno úrokové a dále pro budoucnost opatřiti ještě větší zbrojení, poplatní síle více než dosud odpovídající. Autoři přitakují této otázce: Rakousko má poplatní sílu, má dobrou soustavu daňovou, má bohatě plynoucí daňové výtěžky, jde jen o to, aby tyto příjmy šetrným hospodařením přiváděny byly skutečným úkolům státním. Rakouský státní dluh je poměrně malý,**) jeho zúročení a umoření zatěžuje rakouské státní hospodaření ročně 530 miliony. Hrubý rozpočet Rakouska na 1914/5, arci před válkou sestavený, činí sice 3·46 miliardy K, ale z toho na vlastní státní výdaje připadá ani ne polovic, asi 1·66 miliardy, kdežto 1·8 miliardy na výdaje finanční správy a velkých podniků státních (železnice, pošta, monopol solní, tabákový, loterní). Tu dalo by se mnoho uspořít. Třetinu všech státních výdajů tvoří osobní výdaje: přes 1 miliardu K pro více než 400.000 státních zřízenců, a jak drahá je naše správa i jak draze placenými úřed-

*) Österreichs Finanzen und der Krieg. Von Franz Meisel und Arthur Spiethoff, Mnichov-Lipsko 1915, stran 36. Srov. k tomu i referáty W. Federna v Österr. Volkswirt z 13. února 1915, prof. Dra. H. Rauchberga v N. Fr. Pr. 16. února, v Berliner Tageblattu 10. února 1915 a j.

**) Autoři uvádějí číslíci z konce roku 1912 (12·5 miliard, z toho 5·2 miliardy všeobecný státní dluh, na jehož zúročení participuje Uhersko), ač jim mohly býti již známy číslíci novější.

níky vykonávají se u nás práce, pro něž by stačily osoby daleko méně kvalifikované, o tom právě jednání komise pro reformu veřejné správy přinesla velice výmluvné doklady. Na 300 mil. korun odhadují autoři roční úsporu, jíž by se dalo docílití přiměřenou správní reformou ve výdajích osobních, třetina či čtvrtina dnešních obnosů. *) Také ve věcných výdajích by mělo býti více hospodárnosti a právem ukazují autoři na obrovské nájemné za úřední a ústavní místnosti (v rozpočtu 1914/5 plných 23·6 mil. korun).

Ale spořivost má své meze, ani v budoucnosti nebudou smět býti zanedbávány vskutku důležité úkoly státní a četné nové čekají na své řešení po válce, zejm. v ohledu sociálněpolitickém. Musí tudíž pomýšleno býti i na rozmnožení příjmů. Autoři probírají nyní zevrubně položku za položkou státní příjmy dle rozpočtu, slídíce po nových zdrojích. Možnosti nových daní arci neshledávají až na některé přepychové daně v podobě finančních cel na luxusní předměty — odmítají též, snad zbytečně, i daň zá-palkovou — naše finanční zákonodárství obložilo snad již všechny možné zdroje daňové, jen že jich náležitě nevyčerpalo a z ohledu na parlamentní poměry a strany bylo donuceno k leckterým neodůvodněným slevám, aniž mohlo zlepšiti způsob ukládání a účinnost trestního řízení.

Prvním zvýšení schopným zdrojem příjmovým jeví se tabákový monopol: rakouští kuřáci nejsou dosud proti cizozemským příliš zatíženi a měl by také vývoz tabákových tovarů býti kupecky lépe provozován. Poštovní tarif by měl býti stejně jako sazby na tramwayích zvýšen na 12 a 14 hal. a zejm. »nešvar pohlednicový« by snesl snadno ještě větší zatížení (zvýšení hrubých příjmů i jen o 10% stupňovalo by u pošty přebytek ze 48 na 71 mil. korun). U státních drah arci dlužno tarify stanovit tak, aby doprava a odbyt zboží nebyl ztěžován a tím ohrožován i jejich příjem, ale úsporami zvl. v personalích dala by se odstraniti alespoň potřeba každoročních doplatků z daní na státní železnice, doplatků, jež v průměru pětiletí 1908/12 činily ročně 80 mil. korun. **)

Pokud se týče daní, požadují autoři za daňovou spravedlnost, aby zvýšen byl především kontingent daně pozemkové přiměřeně

*) Výdaje státní vnitřní správy stouply v l. 1890—1911 ze 33·7 mil. na 110·5 mil. K, osobní výdaje v ústředních úřadech stouply v téže době ze 5·9 na 18·8 mil., tedy na obnos téměř pateronásobný. V ministerstvu železnic jsou v ústřední správě služební místa tak nahromaděna, že se tím vyřizování ruší a protahuje. Meissel-Spiethoff str. 9.

**) Srov. O. N. 1914, str. 433.

stoupným výnosům polního hospodářství a většímu zatížení jiných výdělkových skupin. Spočíval pozemková daň na úředních šetřeních průměrného výnosu (katastrálního), která předcházela stanovení hlavního kontingentu této daně obnosem 70 mil. K v r. 1882 a od té doby, zatím co výnosy rolnické produkce nepoměrně stouply, daň pozemková slevami a odpisy klesla až na 52 mil. K dle rozpočtu 1914/5, a berní reformou z r. 1896 dostalo se rolnictvu daru tím, že 15%ní sleva daně pozemkové činí více nežli příjmová daň na rolnický majetek vypadající. U domovní daně třídní měla by u větších budov zrušena býti dosavadní sleva $12\frac{1}{2}\%$ ní, zámky a nákladné vily mohly by stíženy býti daní přepychovou. Převysoká naše domovní daň činžovní vykonala více než svoji povinnost, i nesnese dalšího zvýšení. U všeobecné daně výdělkové zrušení dosavadní 25%ní slevy vyneslo by dalších 8 mil. K. Pro daň z příjmu autoři (kromě opětného snížení existenčního minima na dřívějších 1200 K, což právě za dnešního zdražení všech životních potřeb nejeví přílišného zřetele sociálního) navrhuji péči o větší zatížení příjmu z rolnictví a z movitého majetku a pro zvýšení berní morálky zavedení veřejného ústního trestního řízení. Daň z příjmu by mohla vynést o plných 50% (70 mil. K) více a všechny přímé daně o 120 mil. K více. Z nepřímých daní navrhuji autoři přeměnu lihové daně v monopol, zavedení dávky z plynu a elektrické síly jako protějšek k dosavadní dani z petroleje, dále zvýšení poplatků dědických a soudních (zejm. vyšší zatížení statisiců procesů pro urážku na cti) i školného, zvl. na universitách — úhrnem všechna daňová zvýšení odhadují autoři na 250 mil. — a nad to doplnění daňové soustavy celou soustavou přepychových daní, zejm. na dovoz z ciziny (anglická sukna, francouzské hedvábí, krajky, klobouky, dámské toalety, vína atd.).

Avšak důležitější ještě nežli pátrání po příjmových zdrojích a jejich plném vykořistění jest »pěstění hospodářství národního, otevření jeho přirozených zdrojů a pomůcek, pěstění osobních vloh, klestění dráhy pro volný rozvoj uvnitř i na venek«. Zvětšení příjmů, t. j. rozmnožení dávek by národnímu hospodářství neprospělo, kdyby nebylo o to postaráno, aby národní hospodářství tato zvýšená břemena také nésti mohlo, a to znamená potřebu zvýšiti výkonnost zemědělství i průmyslu, zlaciniti výrobu a přivést ji co nejvíce sil, podněcovati a nikoli podlamovati ji orgány správními, zlepšovati školy a pečovati o výchovu školených dělníků a techniků.

Uvedli jsme proto tak obšírně vývody obou pražskoněmeckých autorů, protože snad úplně vyčerpávají všechno, co ke zvýšení státních příjmů rakouských uvést se dá.

Rozumněji také bývalý uherský ministerský předseda národohospodář Alexandr Wekerle ve své únorové přednášce v Budapešti i při pevné důvěře v konečné vítězství dvouspolku neodvažuje prý se brát v kombinaci válečnou náhradu, protože válka u všech velkých států způsobí jisté hospodářské vyčerpání, zmenšení nebo naprostou ztrátu výkonnosti, která nutně vyloučí jakoukoli větší válečnou náhradu. Dojde-li vůbec k jaké, umožní nám tato jen postupovati štedřeji při náhradách a zaopatřeních a věnovati více peněz na oživení hospodářského života. Dostaneme-li tuto náhradu v podobě nových odstoupených území, způsobí nám jich zařízení jen ještě nové výdaje. Břemena války budeme musiti nésti sami,*) daněmi novými či zvýšenými.

Roční obtížení státního rozpočtu válečnými břemeny bývá odhadováno na 500—600 mil. K, při kleslém kursu a vysokém skutečném úroku všech státních papírů všude po válce bude to vyžadovati pro říši ročního nákladu asi $\frac{3}{4}$ —1 miliardy korun, a ta musí býti ročně opatřena. Také se již v směrodatných kruzích skutečně jedná o nových daňových projektech a rozhodnutí stane prý se asi již v březnu a vejde v okamžitou platnost císařským nařízením. Na změnu osobní daně z příjmů se nyní nepomýšlí a také projekt daně ze jmění není nyní projednáván.***) Naproti tomu pova-

*) Neue Fr. Presse, 23. února 1915, str. 17.

**) Mezi podporovatele projektu zvláštní daně z majetku postavil se zejm. již v polou října Dr. Steinwender, známý již vynálezce nových a nových projektů daňových. Dne 22. října přišel v Pr. Tgbl. s návrhem, aby také u nás jako nedávno v Německu byla uložena daň z majetku, aby tedy k účelům válečným jednou pro vždy byla odvedena část majetku, třeba v několika ročních splátkách. »Ztratili-li v této válce tisícové celý svůj majetek a jiní tisícové svůj život, nebude se zdáti nepřipadným požadavek, aby majetní, jimž byl jejich majetek zachován sebeobětováním druhých, odvedli z něho jedno až dvě procenta. V Rakousku — bez Uher — by to vyneslo jednu až dvě miliardy. Taková daň z majetku ospravedlní se — je-li jí třeba vůbec ospravedlňovat — tou okolností, že právě nejbohatší lidé zúčastnili se přímo s trapnou zdrželivostí na dobrovolném pomáhání raněným a pozůstalým. Až bude po válce, pak nastane nové uspořádání všech poměrů a také, doufejme, nové uspořádání našich financí. Při tom nesmí se však opět pomýšletí výlučně na zdražení lidových potřeb, líhu, zápalek a pod., poněvadž masy opravdu svou povinnost vykonaly, a nemohla-li k nim válka býti šetrnou, mají v míru právo na šetrnění.«

Zdálo se zprvu, že vláda projektu »válečného příspěvku«, t. j. válečné daně z majetku jednou pro vždy není nenakloněna. Alespoň úřední dementi před časem vydané oznamovalo jen, že se nepomýšlí na zavedení takové daně pro účely válečné péče, tedy pro účely hlavně humanitní, nic však nebylo řečeno o dani k úhradě útrat válečných samých. Od tohoto projektu bylo však patrně upuštěno. Dr. Rašín právem v N. L. 23. a 24. října obrátil se proti tomuto pro-

žuje se za jisté, že budou nyní provedeny předlohy o poplatech z dědictví a darování, jakož i předloha o poplatech soudních a o poplatech z pojišťovacích smluv na tom základě, jak byly svého času proponovány říšské radě. Dále se pomýšlí na zvýšení poštovního porta zvláště při obyčejných dopisech z 10 na 12 hal., ale i na jiná opatření v tomto oboru; korespondenční lístky však nebudou zdraženy. Dále není vyloučeno, že bude okamžitě zavedena daň zá-palková. Vynesla by asi 15 mil. K, ve smyslu návrhu svého času podaného jako dávka pásková. Tyto daňové projekty mají být aktivovány ještě za války, výnos jejich oceňuje se asi na 30 mil. K a připadl by ve prospěch ještě letošního rozpočtu. Nezávisle na tom vyjednává finanční správa s bankami o zdanění zisků a o se-stavení bilancí za r. 1914. Ze zisků r. 1914 mají být pro zjištění daňové základny odečteny obnosy, které představují škody již na-stalé a likvidované. Nad to byla by dle nynějších plánů jistá část zisku složena do rezervy ztrát a nebyla by zdaněna. Zbytek zisku, který představuje převážnou část ziskové sumy, byl by zdaněn dle platných předpisů daňového zákona. Kdyby však později vznikla z obchodování r. 1914 další ztráta, která by strávila část takto zjištěného zisku, tedy by přiměřený díl takto předem zaplacených daní byl nahrazen. Daň byla by tedy jakousi zálohou bank finanční správě. Banky, kdyby tímto způsobem bilancovaly, vyplácely by 5% dividendy z rezervních fondů.

Vedle péče o opatření dostatečných finančních prostředků pro vedení války potřebí arci i šetření poplatnictva, jehož příjmy válkou doznaly zmenšení. Sem spadají slevy obrovské naší činžovní daně v případech, když povoláním nájemníka k vojenské službě stalo se nájemné nedobytným nebo bylo nájemníku výslovně prominuto; slevy z výdělkové daně nejen podnikům, které bezprostředně válkou

jektu z důvodů velmi vážných: v Německu daň uložena byla v době míru, u nás by byla vybírána za války a po válce, která jistě nerozmnožila národní majetek, ani nepozvedla hodnotu nemovitostí, cenných papírů, živořících obchodů, nepracujících továren atd., přivodila snad u některých odvětví konjunkturální zisky odbytem obilí, mouky, zbraní, oděvu, ale u většiny snad vedla ke snížení dů-chodu a k živobytí z hotového. Pro daň ze jmění je již nyní zjevné jmění, ulo-žené v nemovitostech, zdaněno zvlášť neúměrně s majetkem movitým, ve skutečnosti jsou již účtyhodnou dávkou z majetku dědické a převodní po-platky a ekvivalent, a na konec by se daní z majetku snadno vyhnul movitý kapitál, majitelé státních papírů, akcií majiteli znějících, vkladů a hotovostí, kteří po léta dovedli vymykati se osobní dani z příjmu. Konečně právem se namítá, jak by nespravedlivě bylo, aby válečné útraty kryty byly nikoli dlou-hodobou umožitelnou půjčkou, tedy také budoucími generacemi, nýbrž konfiskací části toho, co po válce zbude v rukou dnešního pokolení, které beztoho neslo již náklady dlouholetých příprav válečných.

samou, ať povoláním majitele nebo ředitele závodu atd., úplně nebo částečně zastavily výrobu, nýbrž také těm, u nichž zastavení zavinené bylo válkou pouze prostředně snížením odbytu jejich zboží následkem poklesu kupní síly obyvatelstva nebo ztížením peněžních a úvěrních poměrů atd. —

O tom, jak v jiných státech budou hledět zjednatí po válce rovnováhu svých financí, nebudeme se rozepisovati. Mnoho závisí tu na délce dalšího ještě trvání války i na jejím výsledku, ostatek pak na zdrojích, jaké každému státu budou po ruce, i na tom, v jakém směru a rozsahu parlamentní politika dopustí jich vykořisťování.

V Německu, tak jako již výsledek emise německých válečných půjček předstihl dvojnásobně očekávání směrodatných míst, i co do budoucí úhrady břemen válečných hledají oprávněnou důvěru předně v tom, že bohatství Francie a Anglie bylo v posledních desíletích předstiženo blahobytem německého lidu, za druhé v lepší hospodářské a finanční organizaci Německa, za třetí v obětavosti německého lidu, která nebyla Francií dosažena a jest v Anglii neznáma.

Také Anglii bohatství její, to, že válkou — nezmění-li se poměry ještě — celkem byla hospodářsky nejméně dotčena, a její nadmíru jednoduchá a pružná berní soustava, která z mála daňových zdrojů dovede vytěžiti veliké příjmy, dovolí uhraditi válečné obtížení stejně jako před sto lety po válkách napoleonských. Lví podíl nových daní převalen bude, jak tomu od let je v Anglii vždy větší měrou, na kruhy zámožné a bohaté. Daň důchodová byla již v prosinci 1914 zdvojnásobena a celek obyvatelstva zatížen vydatnějším zvýšením spotřebních daní z piva a čaje.

Ve Francii přispěje snad konečně válka k berní reformě, které se plutokracie francouzská dosud úspěšně dovedla ubrániti.

V Rusku schválily 11. února дума i hosudarstvenný sovět státní rozpočet Barkův, který balancuje 3080 mil. rublů v příjmech a 3078 mil. ve vydáních. Mezi německými národohospodáři dostalo se ruskému rozpočtu na rok 1915 odsudku: daně, jež zavádí na místě odstraněného lihového monopolu, jsou prý spíše malicherné chikany nežli skutečné zdroje příjmové; zvýšení přímých daní nahradí sotva i to, co na dosavadních daních ubylo, zaváděná Ruskem zvýšení cel jsou po dobu trvání války nezrealisovatelná dluhové zatížení rozpočteno příliš nízko. Do větru byly prý mu činěny všechny znalecké návrhy na zavedení monopolu čajového, tabá-

kového a cukerního — Rus je a bude po zákazu kořalky ještě silnějším přítelem čaje a tím i silným spotřebitelem cukru, jen tyto dva monopoly mohly by ze dvou třetin nahraditi výnos monopolu kořalečnického a zbytek mohl by vynést monopol tabákový. Také daň důchodová a vydatnější dědická daň by mohla býti zavedena. Než to však přiči se záměrům ruských boháčů, pozemkových magnátů, moskevských velkokupců a pod., a tak prý Bark, svého úkolu neschopen, zavinuje další klesání důvěry v solidnost ruských financí a ruské valuty a stává se takto sám průkopníkem budoucí ruské revoluce. Arci tak rychle shroucení ruských financí a ruské měny ještě nenastane — poslední rezervou je tu ještě půldruhé miliardy rublů ruského pokladu státního.*) Přes tyto hlasy Rusko vážně prý pomýšlí zavést nejprve alespoň čajový monopol a kromě toho válečnou daň na klášterní majetek, jejíž výnos páčí se na 200 mil. rublů.

ROZHLEDY.

Hospodářské. Hospodářské doprovody války francouzskoněmecké r. 1870/71. — Hospodářské poměry za rakouskopruské války r. 1866 v Praze. — Výstava uměleckých upomínek na válku ve Vídni. — Výroční zpráva Národohospodářského ústavu při České Akademii za rok 1914. — Internování stipendistů Národohospodářského ústavu v zemích nepřátelských. — Životopisy zakladatelů při stipendijních dekretch Národohospodářského ústavu. — První zpráva o stipendistkách ústavu. — Časopis pro české agrární dějiny. — Skrovný přírůstek dětí školou povinných v Čechách r. 1913. — Německá akademie pro samosprávu v Čechách. — Loňský samosprávný kurs český. — Statistika německých spolků v Praze. — Obyvatelstvo dle obcovacího jazyka ve Slezsku 1910. — Statistika báňské produkce v Rakousku 1914. — Koupě uhelných ložisk státem v Sasku. — Zákaz pití alkoholu na Rusi. — Projekt čajového monopolu v Rusku. — Mezinárodní silniční kongresy. — Projekt tunelu pod kanálem La Manche. — Dvoustoleté jubileum teploměru. — Jubilea německých národohospodářů Emila Saxe a Karla Mengra.

Proti obrovité válce nynější byla předchozí *válka francouzsko-německá* v r. 1870—71 daleko jednodušší; byla jen válkou dvou států kontinentálních, nesáhala přes oceán, Německo nemělo tehdy kolonií a francouzské daleko nebyly dnešního rozsahu a významu, nešlo o panství na moři a o zásobování potravinami celého téměř evropského západu, nebylo tudíž ani podnětu k oněm válečnospodářským opatřením, jaká se ukázala nezbytnými za dnešní války, a to i pro státy neutrální. Německo, jehož válečné loďstvo tehdy stálo daleko za francouzským, muselo arci počítati s ohrožováním jak svého zámořského obchodu a svých zámořských spojení, tak svého pobřeží, ale nebezpečí toto nebylo tak blízké jako na samém počátku nynější války. Dne 15. července 1870 byl dán rozkaz k mobilisaci celé severoněmecké

*) K. Ballod, Russische Finanzen und Rubelkurs, N. F. P. 2. února 1915.